

ȘEF RABIN DR. MOSES ROSEN

MOȘE și limitele modestiei

FRAGMENTE DINTR-O PREDICĂ ROSTITĂ DE EMINENȚA SA,
ȘABAT „PARȘAT KORACH“, LA TEMPLUL CORAL

„Și omul Moșe a fost cel mai modest dintre oamenii de pe suprafața pământului“ (Numei, 12, 3).

Caracteristica esențială a ctitorului iudaismului este deci modestia. Legislatorul, comandantul de oști, învățătorul, judecătorul, gospodarul și cite și mai cite calități, toate duse la superlativ, toate se eclipsează în fața celeia a modestiei lui Moșe.

Și totuși... Il zărim în pericopa acestui Șabat „KORACH“ într-o ipostază cu totul diferită și, la prima privire, de neînțeles. Korach și acoliții săi se revoltă împotriva lui Moșe și a lui Aron. Le reproșează că au monopolizat puterea lumească și cea spirituală. Korach vîntură lozinci demagogice și le îmbină cu o încercare de discreditare a marelui nostru învățător. Ei nu se abțin însă întru nimic, nici de Dumnezeu, nici de a sa învățătură. Dimpotrivă. În numele Său și al Torei, ei săvîrșesc, utilizînd un limbaj modern, tentativa de „lovitură de stat“.

Și totuși... Moșe ia o poziție de neasemuit cu cele pe care le-a luat cînd cu păcatul lui de aur sau cu cel al calomniatorilor Eretz-Israelului. Fără cruțare, fără milă el cere lui Dumnezeu „să nu ia aminte la jertfele lor“ și face din dispariția lor în străfundurile pământului care trebuie „să-și deschidă gura spre a-i înghiți“ un test al adevărului învățăturii sale. „Dacă acești oameni vor muri ca toți ceilalți oameni, atunci aceasta înseamnă că nu Dumnezeu m-a trimis către voi“. Numai pedeapsa cumplită, imediată, va demonstra că el, Moșe, e conducătorul și învățătorul cel adevărat (Numei, 16, 29).

Atacul contra Dumnezeului Unic, acela împotriva Țării Făgăduinței se cereau iertate, iar acela împotriva lui Moșe nu merita nici o clemență? Unde e modestia lui Moșe?

În realitate, însă, Moșe a sesizat esența tentativei lui Korach. Aici nu era vorba numai de persoana sa, ci de însuși viitorul lui Israel, care nu va putea fi cheazăuit decît de unitatea sa.

A sparge această unitate, a submina autoritatea lui Moșe, cel care o simboliza, a fărîmița poporul în grupuri setoase de bogăție și putere însemna a lipsi poporul de un ideal, a-i slăbi suportul moral și astfel a-l osindi la o dezagregare menită a-l readuce în țărcurile robiei.

De data aceasta crucea vinovaților era nocivă. Adevărul, bietul adevăr, amenințat de toți demagogii și vinătorii de putere, trebuie salvat printr-o demonstrație promptă și convingătoare.

Modestia lui Moșe a ajuns la un punct în care, din supremă calitate, amenința să devină defect catastrofal. Un conducător de obște trebuie — așa ne învață Moșe — să dea modestia la o parte, atunci cînd în joc sînt interesele vitale ale colectivității.

O legendă talmudică completează pasajul biblic privitor la Korach, spunînd că :

„Din mormintul lui Korach, veac de veac și an de an, se aude glasul fiilor săi care strigă

„Moșe e Adevărul ; Învățătura sa e Adevărul, iar noi sîntem mincinoși“.

În marea bătălie în slujba adevărului, Moșe a învins de data aceasta, pentru că a avut bunul simț să știe pînă unde trebuie să meargă și unde trebuie să se oprească modestia.

Chipul lui Dumnezeu

Sfîrșitul de mileniu, în care ne aflăm, prevestește, parcă, un sfîrșit de lume. Veacul ce încheie cel de-al doilea mileniu a balansat între două „ideologii“ care, amîndouă, au crezut că pot da omului alt chip decît acela pe care e menit să-l aibă ființa „creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu“.

„Stînga“ sau „Dreapta“ : acestea au fost căile pe care au fost împinse noroadele lumii în cel de al XX-lea secol. La stînga, negarea scînteii care face din om o ființă morală, contestarea existenței acelei fracții de Dumnezeu care se numește suflet și reducerea omului la materie și la nimic altceva. Robotul a amenințat cu anihilarea oricărei etici, cu animalizarea, pur și simplu, a ființei umane.

„Dreapta“ a dus umanitatea la Auschwitz și a anulat astfel noțiunea de conștiință. Fascismul l-a desființat literalmente pe OM — ființă superioară, „stăpînul naturii“, și a redus omenirea la o existență gregară, în care „Führerul“ sau „Conducătorul“ sau „Cel mai bun fiu“ „gîndește pentru noi“, iar popoarele nu sînt altceva decît o turmă docilă, fără ideal, fără morală.

Iar balansul acesta monstruos, cînd cade fascismul vine comunismul și viceversa, ne pune, acum, în ajunul celui de al treilea mileniu, în fața imaginii lui „homo homini lupus“, omul-fiară, omul-lup, dezlănțuit cu ale sale instincte, fără control moral. Dacă dispare lațul constrîngerii fie de dreapta, fie de stînga, se formează un vacuum, un groaznic vid moral, care ne aruncă în prăpastia apocalipsului.

Dacă privim în jurul nostru, la toate cite se întîmplă pe plan economic, politic, cultural și nu vrem să ne înșelăm cu iluzii, trebuie să constatăm că reflecțiile de mai sus nu sînt exagerări pesimiste.

Ce ne facem ? Ne-a răspuns la această întrebare filozoful evreu Maimonide, atunci cînd a făcut apologia „cărării de aur“ a „drumului de mijloc“.

„Primitivă“ omenire a mileniilor trecute a pășit, e drept că încet, dar totuși sigur, pe un drum de progres, veac cu veac. Religia, cu ale sale diferite căi de acces spre Creatorul Unic și, deci, spre Creațiunea unică ; religia, fără ideologii materialiste și fără concepții rasiste ; religia, care te învață că există „un ochi care vede, o ureche care aude și că toate faptele tale sînt înscrise în carte“, nu se referă la microfoane și la denunțuri, la caziere sau la spionaj, ci la acea minunată noțiune de conștiință umană, de control divin care îți dăruiește un echilibru moral armonios.

Să nu ne mire, deci, că atît dreapta, cît și stînga au declarat război lui Dumnezeu. „Reichul de o mie de ani“ sau „epoca de aur“ trebuiau construite cu sclavi lipsiți de „chipul și asemănarea lui Dumnezeu“. „Ochiul, urechea și cartea“, la care se referă înțelepții noștri, trebuiau să dispară și, în locul lor, știm ce s-a pus.

„Les extrêmes se touchent“ — „Extremele se ating“ — e un vechi și verificat adevăr (alianța fascisto-comunistă de la noi nu mai este un secret pentru nimeni și confirmă, o dată mai mult, această constatare).

Pentru ca sfîrșitul de mileniu să nu fie sfîrșit de lume, să ne ștergem toate fardurile, roșii, verzi sau brune, de pe chip și să reluăm chipul dăruit nouă, cel care ne înobilează și ne face vrednici de splendida misiune a „Omului, tovarășul lui Dumnezeu la îndreptarea Creației“, chipul și asemănarea Creatorului și Cîrmuitorului lumii. Să nu mai mergem pe „marginile drumului“, ci să ne întoarcem la „cărarea de aur“ a „drumului de mijloc“, drumul călăuzit de farul luminos al Credinței curate și neîntinate în Dumnezeu și al Său cuvînt măreț, a Sa „carte vechie“, „Cartea Cărilor“, ghidul fără de care sîntem amenințați cu rătăcirii, fie de dreapta, fie de stînga.

Se înmulțesc partidele politice, pe zi ce trece. Ce ar fi dacă s-ar înființa „partidul omului cu chipul și asemănarea lui Dumnezeu“ ?

Aviz amatorilor...

Reîntîlnire cu dirijorul MENDI RODAN

Il aveam în memorie pe Mendi Rodan ca pe un tânăr. L-am cunoscut întâi pe violonistul Mendi Rodan. Născut în 1929, și-a început studiile de vioară la Iași, sub îndrumarea profesorului Mircea Bărsan, studii continuate la Academia Regală de Muzică (Conservatorul) din București. Încă din timpul studenției, a devenit concert-maestru al Orchestrei de Studio (premergătoare actualei Orchestre de Cameră) a Radiodifuziunii, fiind remarcat de dirijorul acestei formații, regretatul Constantin Bobescu, care i-a descoperit vocația dirijorală. Astfel, în 1953, Mendi Rodan a devenit dirijor al Orchestrei de Studio. Tot Constantin Bobescu este acela care l-a îndrumat spre studiul cu Constantin Silvestri. Ca violonist, a activat și în evarțetul de coarde al Uniunii Compozitorilor.

studii: elementar, liceal și universitar, cuprinzând, practic, cursanți între 5 și 24 de ani. Numărul lor este în jur de 1400. Sint de șapte ani rector al Academiei „Rubin”. Un mandat de rector fiind de trei ani, mă află în cel de-al treilea mandat și mai am deci doi ani de rectorat.

Au concertat sub bagheta mea mari artiști: Arthur Rubinstein, Mstislav Rostropovici, Isaac Stern, Ianos Stark, Rudolf Serkin, J.-P. Rampal, Vladimir Ashkenazy, Daniel Barenboim, Yitzhak Perlman, Jacqueline du Pré, John Ogdon, Radu Lupu, Claudio Arrau, Yo-Yo Ma, Paul Tortelier și alții.

În afară de activitatea didactică la Academia „Rubin” și de cea de director muzical al Centrului Internațional de Muzică de la Ierusalim, sint profesor invitat la Bloomington School of Music (Indiana University, S.U.A.). Guvernul italian mi-a decernat titlul de „Cavaler de Onoare”. Sint cetățean de onoare al orașului Tucson (Arizona, S.U.A.).

Între 1977—1991, am funcționat ca director muzical și dirijor permanent al orchestrei „Israel Simfonia Beer-Sheva”, cu care am realizat numeroase turnee și înregistrări. Actualmente sint acolo „Laureat Conducător”.

Activez și la pupitrul orchestrei „Israel Young Philharmonic”, orchestră de tineret, cu care, de asemenea, am realizat înregistrări.

— Ce activități vă propuneți pentru viitor?

— Așa cum v-am spus, sint legat de Academia de Muzică „Rubin”, de la Ierusalim. Cred că în viitor voi activa mai mult în Europa.

— Cunoașteți viața evreiască din România?

— Sincer să fiu, nu prea mult. Corul comunității, pe care l-am auzit în Israel, este impresionant. În România se face cultură evreiască cum nu se face în alte părți, impresie pe care o pot desprinde din presă sau de la cunoștințe care vin din România.

— Cunoașteți „Revista Culturii Mizaice”?

— Pînă în prezent, nu. O voi cunoaște acum.

— Ce părere aveți despre Rabinul Șef dr. Moses Rosen și activitățile lui?

— Evident că desfășoară o activitate în folosul obștii. De altfel, numai în această conjunctură a putut înflori activitatea culturală despre care am vorbit mai sus.

— Cunoașteți activitatea muzicală actuală din România?

— Pe Anatol Vieru îl consider un maestru. Pe Horia Andreescu îl cunosc din înregistrările ascultate: Recienuel de G. Verdi și două simfonii de J. Haydn — care mi-au plăcut; Cristian Mandeal, pe care l-am văzut recent în Israel, este, de asemenea, bun. Valentin Gheorghiu este tot la nivelul lui ridicat. Sint impresionat de realizările lui Wilhelm Berger în muzicologie și compoziție.

— Ce cunoașteți din activitatea muzicienilor evrei originari din România?

— Sergiu Nadler (Natra) este membru în Consiliul Concursului internațional de harpă și compune lucrări comandate. Actualmente are o bursă de opt luni acordată de primul ministru pentru un stagiu la Paris. Avi Abramovici este profesor de vioară la Academia „Rubin” de la Ierusalim. Mulți evrei veniți din România activează în orchestre. I-aș cita pe violonistul din orchestra Filarmonică la Israelului Edelstein și Rodica Lieb (Io-sub). Tamara Alcaz, fostă în Orchestra Radio din București, activează la Beer-Sheva. Dumitru Bughici compune, iar alți muzicieni sint prezenți în instituții de învățămînt muzical.

— Cînd veți reveni în România?

— Nu știu încă.

În 1958, depunînd cerere de stabilire în Israel, a fost concediat din funcția dirijorală în care ajunsese prin capacitatea sa.

Între timp (1959—1960), la invitația Ministerului Culturii, a fost concert-maestru și ajutor de dirijor al Orchestrei Filarmonice din Bacău.

Aprobarea de plecare a primit-o spre sfîrșitul anului 1960.

Și iată, acum Mendi Rodan a fost invitat să apară la pupitrul Orchestrei Naționale Radio. În program au fost incluse Simfonia concertantă pentru vioară și violă de Mozart (soliști: Cristina Anghelescu și Gabriel Bălă) și Simfonia fantastică de Hector Berlioz. Cu ocazia vizitei sale în România, i-am adresat maestrului Mendi Rodan cîteva întrebări.

— Cînd ați părăsit România?

— La 1 ianuarie 1961 eram la Viena, în drum spre Israel.

— Ce ați făcut de atunci? Ce activități aveți în prezent?

— Am debutat în Tîra Sfîntă la pupitrul Orchestrei Filarmonice a Israelului, pe care o conduc în continuare atît în concertele obișnuite, în abonament, cit și în concertele deosebite, în cadrul concursurilor de harpă și pian „Arthur Rubinstein”, precum și cu prilejul Festivalului Muzical al Israelului. Am fost dirijor principal și consilier muzical al Orchestrei Simfonice Radio Israel. Am înființat Orchestra de Cameră de la Ierusalim.

După trei luni de la venirea în Israel, am pornit în turnee: Europa, Extremul Orient, Australia, Africa de Sud, Statele Unite. Am dirijat: Wiener Symphoniker, London Symphony Orchestra, Royal Philharmonic Orchestra (acestea două de la Londra), Berlin Radio Symphonie Orchestra, Orchestre de la Radio-Télévision Belge, Bergen Symphony Orchestra și altele.

Timp de șase ani și jumătate (1983—1989), am fost prim-dirijor și director artistic al Orchestrei Naționale Belgiene, de la Bruxelles.

Din 1962, activez și în cadrul Academiei de Muzică „Rubin”, de la Ierusalim. Această instituție are trei niveluri de

Am asistat parțial la o repetiție a lui Mendi Rodan. A urmărit fiecare compartiment al orchestrei, a verificat acordajul.

Concertul din 30 aprilie 1992 al Orchestrei Naționale Radio a fost considerat de către cei prezenți drept cel mai reușit al ultimei stagiuni. La sfîrșit, mulți orchestrași au venit în cabina dirijorului, rugîndu-l pe Mendi Rodan: „Maestre, mai veniți la noi!”.

De altfel, după ultima notă a Simfoniei fantastice de Hector Berlioz, întreaga orchestră l-a aplaudat și l-a ovacionat.

În ziua plecării, Mendi Rodan mi-a spus că a fost solicitat pentru a reveni în România, atît la Filarmonică „George Enescu”, cit și la Radiodifuziune. „Și am auzit că sint orchestre foarte bune și la Cluj și la Iași, așa că...”.

ALFRED SPIGLER

IUDAISMUL ÎN CULTURILE LUMII

O expoziție edificatoare la Berlin

În viața culturală be-linează, este mai vizibilă decît oricînd tendința de a scoate iudaismul din poziția de „cultură dispărută”, în care o visau, în nebunia lor, criminalul Hitler și banda sa. Cu bogata expoziție „Lumi ale vieții evreiești”, manifestările festive din Berlin, de sub egida lui Andreas Nachama și Gereon Sveinich, își propun să prezinte unui public larg „Gîndirea și credința iudaică”. Între 12 ianuarie și 26 aprilie 1992, a fost vizionată, în clădirea Martin Gropius din Berlin, o expoziție care a prezentat documente valoroase privind existența comunităților evreiești în diferite culturi ale lumii.

Pe organizatori i-a preocupat, de la bun început, să pună, în locul imaginii deformate a evreului, cum s-a procedat în Germania în trecut nu prea îndepărtat, imaginea reală a acestuia. Structuri de conștiință din cadrul societăților urmau a fi „sparte” prin această expoziție. Printre acestea se numără antisemitismul care i-a obsadat permanent pe trogloditii istoriei. Organizatorii manifestărilor festive berlineze au luat, ca puncte de referință, două zile comemorative, care stau mărturie pentru persecutarea și prigonirea evreilor. Una dintre acestea este aniversarea a cincizeci de ani a așa-numitei „Conferințe de la Wannsee”, la care, în 20 ianuarie 1942, un grup de hileristi paranoici au adoptat „hotărîrea distrugerii evreimii europene”. A doua fiind 31 martie 1492, cînd a început izgonirea evreilor din Peninsula Iberică.

„Realitatea vieții evreiești”, așa declarau organizatorii, este mereu suprasaturată unor imagini ale distrugerii. De aceea, expoziția are ca temă această pagină din istoria evreiască, numai marginal. Sau, cum spune rabinul Edward Van Voolen, de la Joods Historisch Museum, Amsterdam: „Este important de arătat că viața evreiască există, că noi am supraviețuit”.

Mult dorita prezentare exhaustivă a vieții evreiești în culturile lumii s-a dovedit a fi o treabă dificilă. Centre evreiești ca Viena sau America Latină nu puteau fi luate în considerare, deoarece tematica pentru suprafața de 4.000 m² a expoziției era prea bogată. „Tă unele am fost nevoiți, cu durere, să renunțăm”, a arătat coordonatorul mani-

festărilor festive, Ulrich Eckert, schimb, am putut insista în mod special asupra părților importante”.

Cu peste 2.000 de exponate originale oferite cu titlu de împrumut de peste 300 de instituții și persoane, expoziția și-a propus să ilustreze viața evreiască începînd din antichitate și pînă în contemporaneitate, începînd cu Orientul pînă la „evoluatul” Occident. Au fost selectate aspecte din viața de toate zilele și nu numai obiecte de cult, ridicate prin aceasta expoziția peste nivelul obișnuit al „Judaica-Präsentationen”. Vrem să ilustrăm raporturile evreilor cu alte popoare, și ale popoarelor cu evreii, a declarat di Schoeps, în numele organizatorilor.

Și radicalele transformări politice ideologice din Germania unită, cu implicațiile lor sociale și economice, au influențat concepțiile. „Trebuia să contene un nou public”, a declarat Schoeps.

Prezentarea era gîndită și ca o contribuție la sensibilizarea unor largi părți ale populației. În acest context, conducătorul științific nu omite să pomenască de puternicul radicalism dreapta, care reclamă un asemenea gajament. „Cu aceasta putem face față pentru problemele de actualitate, experiențele istorice pe care le avem”.

Ca o completare la „Lumi ale vieții evreiești”, o altă expoziție, din capela de mitraluză evreiesc din Berlin — Wessensee, a oferit o privire de ansamblu în istoria cîmîtirilor evreiești din Berlin.

„Zentrum Judaicum”, în asociație cu comunitatea evreilor din Berlin, prezintă exemple din arta construcției de monumente funerare, de la clasicism pînă la obiectivismul modern. Dincolo de aceste aspecte, expoziția înfățișează diferite personalități și personalități, fiecare avînd propria sa istorie.

Un alt proiect, plănuit mult timp, s-a putut înfăptui, în ianuarie 1992, la „Villa Minoux”, așa-numita „Villa Wannsee”, a fost inaugurat un lăcaș de înălțare care a găzduit, printre altele, expoziția documentară cu privire la Holocaust.

O expoziție plină de învățăminte. O expoziție istorică, pentru istorie.

SABRINA GROSSE

Nestemate din fonoteca Sache Braunstein

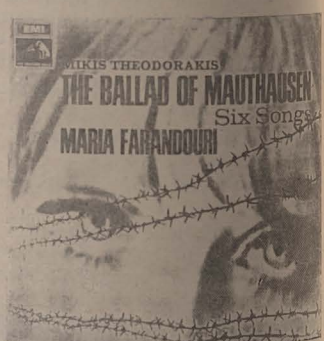
MIKIS THEODORAKIS — BALADA DE LA MAUTHAUSEN.
ȘASE CÎNTECE. SOLISTĂ: MARIA FARANDOURI

Ciclu celor patru cîntece care formează împreună „Balada de la Mauthausen” a fost inspirat de o carte scrisă acum cîțiva ani de către binecunoscutul editor grec Iakovos Kambanellis și care prezintă povestea vieții și a morții din lagărul nazist de exterminare de la Mauthausen (Austria), unde numeroși evrei, precum și un număr de prizonieri politici au fost închiși în timpul ultimului război mondial.

Cele patru cîntece de la Mauthausen au o temă comună: ele exprimă puterice, în muzică și versuri, teroarea, agonia și tortura din lagăr și răsfîngerea lor asupra trupului și minții celor condamnați. Cel mai cunoscut dintre cele patru cîntece este „Asma Asmaton” („Cîntecul cîntecelor”), exprimînd groaza unui prizonier la aflarea veștii că femeia iubită a fost dusă la camera de gaze.

Tîna și talentata cîntăreață greacă Maria Farandouri realizează o foarte pătrunzătoare interpretare a acestui mișcător cîntec de jale, al cărui refren: „Ce frumoasă e iubită mea!” este luat din celebra „Cîntare a Cîntărilor” a lui Solomon.

O mișcare asemănătoare prezintă și al patrulea cîntec al ciclului, „Otan Teliossi O Polemos” („Cînd războiul se sfîrșește”), fantasma vieții în moarte a unui deînt evreu care visează la sfîrșitul războiului sau al vieții, în imagini aproape suprarealiste. Fata pe care a zărit-o dincolo de gardul de sîrmă ghimpată ce separă femeile de bărbați, fiind amîndoi prizonieri, „fata cu ochi înfricoșiți și miini degerate”, el o imploră să însăfăra: „Nu mă uita — așteaptă-mă ca să ne putem înîlni, să ne sîrutăm pe străzi

însorite, printre oameni ca noi... cînd războiul se va sfîrși sau cînd ne vom alătura în camera de gaze”.

Cele șase cîntece care formează partea a doua a „LP”-ului, patru puterice și dramatice balade, precum și două cîntece vesele, în tempo alert, demonstrează stilul dramatic distinctiv al Mariei Farandouri, care adaugă un tîșuș grecesc esențial de patos și nostalgie chiar și în cele două cîntece vesele de sîrbătoare.

Varietatea conținutului acestei înregistrări este reprezentativă pentru cele mai bune creații ale lui Mikis Theodorakis, care, împreună cu un mic grup de alți talentați compozitori greci, a contribuit mult la actualul succes mondial al muzicii populare grecești — muzică originală și de impresionantă vitalitate, care se impune ascultătorilor.

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

Evreii din Kurdistanul irakian

Profesorul Otto Jastrow, renumit lingvist german, a studiat araba vorbită de evreii din Agra și din Arbil, două localități situate în Kurdistanul irakian, aproape de Mosul, în preajma hotarelor Siriei și Turciei. El nu a făcut acest studiu în Irak, care este, cel puțin în regiunile despre care se vorbește, aproape „Judenrein”, ci în Israel, unde toată Diaspora irakiană s-a regăsit la sfârșitul anului 1950 și începutul lui 1951, ani care au marcat o cotitură în relațiile comunităților evreiești cu lumea inconjurătoare arabo-musulmană.

Înainte — și timp de secole —, acești exilați, printre cei mai vechi din lume, au întreținut cele mai bune relații (în ciuda unor acte samavolnice, ca: asasinat, răpirea de fete tinere și frumoase) cu arabii musulmani.

Dintre textele transcrise de Otto Jastrow în această carte*, unele se referă la invitații adresate evreilor care mîncau cașer, de către musulmani, care îi asigurau că le oferă un meniu conform cu convingerile lor.

Autorul a înregistrat pe benzi, mai ales în Tiberiada, povestirile bărbatilor și femeilor originari din Agra și Arbil. Acești bărbați și aceste femei, toți originari din Irak, s-au căsătorit între ei, și au făcut Alia la vîrstă adultă; în consecință, reminiscențele lor lingvistice sînt sigure. Pentru ce s-a insistat asupra acestor două așezări din Kurdistanul irakian? Ele sînt, ne spune O. Jastrow, cele mai vechi așezări de comunități evreiești unde limba vorbită (iu-deo-araba-kurda) are o istorie de mai multe secole. După el,

descoperirea existenței celor două comunități este relativ recentă. Arbil este un oraș important, menționat în „Encyclopaedia Judaica”, precum și în „Encyclopédie d'Islam”, pe cînd așezarea Agra este mult mai puțin cunoscută. Arbil se află la 80 de km est de Mosul, fiind citat în documente asiriene din secolul al IX-lea sub numele de Arba-llu; arabii îl numesc Arbil sau Arwil, kurzii — Arbel. După părerea autorului, aici evreii au constituit partea cea mai veche a populației. Începînd de 1951, numărul lor ar fi depășit 1500, poate chiar 2000. Agra este situată la 80 de km nord de Arbil și la 110 km nord-est de Mosul, în munții Kurdistanului.

Limba evreilor acestor două așezări nu a fost aceeași, ca la toți cei ce vorbeau araba. O. Jastrow ne prezintă numeroase detalii studiate pe punctele de articulație și modul de deschidere pentru realizarea fonemelor — și nu greșește, în schimb, nu trebuie omisă influența altor limbi, printre care ebraica. Trebuie, în același timp, semnalat că — fie și pentru a desemna anumite sărbători și ritualuri festive — evreii au recurs la termeni arabi: sala (Sinagoga), id al-fatir (Pesah, sărbătoarea azimei), tabit (fel de mîncare unic de Șabat). Limba ebraică se făcea prezentă prin cuvinte passe-partout: afilu (chiar, de asemenea) și az sau aza (atunci, astfel). Termenul Roș Hașana este chiar arabizat, ras-sana sau rassna; de asemenea, meghella pentru Meghila.

Dar această carte nu prezintă numai un interes pur lingvistic, ci comportă și o importanță de

ordin sociologic, căci textele transcrise și traduse din araba în germană se referă la nașteri, căsătorii, înmormîntări, prăznuirea Șabatului și ritualurile legate de viața cotidiană. Alte texte relatează despre serviciul militar efectuat de evreii din Agra la Mosul, în 1944/45. Povestitorul explică faptul că pe tîrîrul aflat la vîrsta de 18 ani conducătorul comunității evreiești venea să-l caute pentru a-l conduce la sergentul recrutat al orașului. Evreii, ne explică el, aveau obiceiul să plătească între 30 și 50 de dinari pentru a obține scutirea de serviciul militar. El trebuiau, totuși, să facă instrucție timp de trei luni. Dar cum ei erau evrei, aveau dreptul să-și pregătească singuri masa și să doarmă separat. Întrucît instrucția se prelunga pînă la începutul toamnei, cel înrolat avea posibilitatea să fie de Iom Kipur la una dintre rudele sale din Mosul.

Un alt text relatează despre un evreu care a trebuit să se căsătorească pentru a doua oară, deoarece prima soție nu-l dăduse copii. Un alt evreu răpirea tinerelor fete evreice. Atunci cînd se întîmpla un asemenea caz, familia lovită venea la bunicul povestitorului, care avea trecere la autorități. I se spunea că tîrîra a fost luată cu forța de cutare sau cutare dintr-un sat anumit. Bunicul obținea de la ofițerul de poliție locală să se facă cercetări pentru a găsi vinovatul, care apărea cu miinile legate, în fața unui tribunal ce putea să-l condamne pînă la un an de închisoare. Dar aceasta nu era suficient: trebuia și ca tîrîra să declare în mod expres că ea nu l-a urmat pe răpitor de bună voie și că dorea să rămînă evreică. Povestitorul relatează că mulți tineri evrei din sat se prezentau ca amatori să o ia în căsătorie. În cea mai mare parte din cazuri, tîrîra accepta de bună voie reîntoarcerea în sinul familiei și la religia sa de origine.

* OTTO JASTROW: „In Kurdistanul irakian”, Wiesbaden, 1990.

LITERATURA IDIȘ

La Editions du Seuil din Paris, sub conducerea lui Rachel Ethel, profesor universitar, apare o colecție, „Domeniul idiș”.

De curînd, și la Editura Julliard apare o colecție similară, „Literatura idiș”. Ea își propune să redescopere universul cultural al iudaismului în toată diversitatea sa (opere literare, filozofice, ideologice), oricare ar

fi locul de implantare al autorilor (Polonia, Rusia, Statele Unite, Franța, Israel). Prima lucrare apărută în această colecție aparține lui Israel Raabon, născut la Radom, la 1900, și este romanul „Die Gas” (Strada). Acest roman a apărut la Lodz în 1928. Autorul a fost arestat de naștiști și a pierit în lagăr în 1942.

Timbru — Hagada din Sarajevo

Într-o dimineață a anului 1894, la Sarajevo, un băiat numit Cohen l-a cîntat pe profesorul său ca să-l anunțe că i-a murit tatăl, lăsînd astfel în treaga familie în mizerie. Din această cauză, mama lui s-a decis să vîndă ultimul lor lucru de preț, o antică Hagada de familie.

Pentru 100 de florini, muzeul local a achiziționat lucrarea și, curînd, cele 69 de pagini bogat împodobite ale acestei Hagade au devenit cunoscute în toată lumea.

Prețiosul manuscris datează din secolul al XIV-lea și se presupune că provine din Catalonia. Ornamentele sale, care reproduc toată Sfînta Istorie, de la Crearea lumii pînă la moartea lui Moise, sînt în stilul iugoslav, dar se supun regulilor religioase evreiești. Două planșe ilustrează odihna de Șabat, fabricarea de matzot, prepararea maror-ului, altele înfă-

țișează interiorul unei sinagogi spaniole, cu Rabi Gamaliel alături de elevii săi.

Pagina reproducă de acest timbru este din „Ha Lahma Anya...”, „iată pîinea sîrăciei...”.

Hagada.14v.

Muzeul comemorativ AUSCHWITZ trebuie păstrat

Heinz Galinski, președintele Consiliului Central al evreilor din Germania, a făcut, nu de mult, o vizită de trei zile, în Polonia. Ca oaspete al președintelui statului, Lech Walesa, el a avut ocazia să poarte convorbiri cu oameni politici de rang înalt și cu reprezentanți ai comunității evreiești, informîndu-se asupra situației evreilor din această țară. Galinski speră că, printr-o intensificare a relațiilor reciproce, să se poată îmbunătăți situația celor circa 5000 de evrei polonezi care mai trăiesc acolo. El dorește, în același timp, să le insufle acestora

sentimentul că „nu sînt dați uitării”.

Cu prilejul celei de-a 49-a aniversări a răscoalii Ghetoului din Varșovia, oaspetele a depus coroane de flori la Monumentul Ghetoului. Interesul său deosebit s-a îndreptat spre Muzeul comemorativ Auschwitz. Fostul lagăr de exterminare și simbol al genocidului evreilor este amenințat să se ruineze din lipsă de fonduri pentru conservare. Galinski a declarat că va insista pe lîngă guvernul de la Bonn pentru acordarea unui sprijin financiar.

În concertul literaturilor BIBLIA

În 1988, „Encyclopaedia Universalis” a publicat „Marele atlas al religiilor”. Iată că, în aceeași prezentare ilustrată, mai nou a apărut și „Marele atlas al literaturilor”, o lucrare monumentală, de 466 de pagini, cu 600 de ilustrații de format 370 x 272 mm.

Contribuții incluse își propun să traverseze întregul spațiu și toată apăsarea timpului în domeniul operelor scrise. La elaborare au participat o sută treizeci de autori, cadre universitare sau cercetători de reputație internațională din toată Europa.

Muzeu și, totodată, bibliotecă imaginară, acest mare atlas al literaturilor nu neglijează relația noțiunilor de literatură și de sacru. Sub pana lui François Tremolieres, sînt înțelnite aluzii talmudice la „limba creației” sau „sanctuarului”. Cultura occidentală își recunoaște, fără îndoială, două surse întemeietoare: Homer și Biblia.

Colette Sirat analizează cu precizie relația „limba ebraică — Biblia”. Pe două pagini mari, ea propune o lecție magistrală asupra Legii scrise și a Legii orale, știința literelor și onomastica divină care traversează comentariile rabinești și Cabala. Se retin formulele: „Litera ebraică este imaginea Divinității și, cum omul își face o imagine a lui Dumnezeu, ea trebuie să fie cuprinsă într-un loc pur”. „Litera textului nu este citită, dar noi știm că ar putea fi; este la pragul vederii; o resimțim ca o prezență apropiată și reală; este regele Solomon, căci «Cîntarea Cîntărilor» îl reprezintă mai bine decît ar putea-o face un portret, înfășurînd de cele mai strălucitoare culori”.

„Marele atlas al literaturilor”, apărut recent la Paris, cuprinde multe alte texte care vor reține interesul cititorilor avizați și de bună credință.

CLAUDE WAINSTAIN

„Cînd nu va mai fi nimeni”

Pastorul Niemöller

Într-un recent articol, Françoise Giroud a reamintit remarcabile declarații a pastorului german Niemöller: „Cînd au fost arestați comunistii, eu nu eram comunist, eu n-am spus nimic. Cînd au fost arestați socialiștii, eu nu eram socialist, eu n-am spus nimic. Cînd au fost arestați evreii, eu nu eram evreu, eu n-am spus nimic. Cînd am fost eu arestat, n-a mai fost nimeni”. Cînd, oare, oamenii și națiunile iubitoare de libertate vor înțelege că antisemitismul și forma sa modernă, antisionismul, constituie premisele unui pericol mortal pentru ei înșiși? Cum este posibil ca experiența fascismului și a nazismului să fi însemnat atât de puțin?

Dar mai este ceva: atunci cînd recenta sosire masivă a evreilor ruși și etiopieni în Israel a arătat de o manieră convingătoare ceea ce reprezintă această țară pentru poporul e-vreu, este posibil ca orice evreu să nu se simtă angajat personal în apărarea securității și în dezvoltarea Israelului?

Auschwitz n-a eliminat antisemitismul și n-a ameliorat situația evreului în lume: Israelul este Evreul popoarelor și are nevoie de o solidaritate totală.

Sioniști sau nu, religioși sau nu, de dreapta sau de stînga: noi nu putem admite nici o abandonare a acestei cauze, altfel riscăm ca într-o zi... să nu mai fie nimeni pentru a protesta.

RENE WEIL
Ierusalim

STRĂINI?

Trimit spre publicare acest articol revistei „Flacăra” pentru a-mi exprima dezagreaia surpriză pe care mi-a produs-o articolul „Xenocortozia”, semnat de dl. Ion Goia în numărul 22 din 3-9 iunie 1992.

M-a șocat în primul rând faptul că autorul îl califică drept „străini” pe acei cetățeni ai României care sînt de „alte etnii decît cea română”. Afirmatia are implicații la care mă îndoiesc că dl. Goia a meditat suficient. Dacă cei peste 2,4 milioane de cetățeni ai țării care, conform ultimului recensămint, nu s-au născut din părinți de etnie română sînt considerați „străini”, aceasta înseamnă că ei nu fac parte din poporul român. Că sînt doar niște toleranți. Înseamnă că și ei sînt străini, deși se află de veacuri pe aceste meleaguri și s-au identificat cu poporul român, împărțind cu el bucuriile și necazurile, contribuind, pe măsura posibilităților, la progresul țării, unii dîndu-și chiar viața în războaiele României. Puteam înțelege din aceasta că acești „străini” ar trebui să aibă alt statut decît românii „puri”? Să li se retragă cetățenia? Să li se interzică unele funcții, unele profesii? Să nu li se permită accesul în unele orașe sau instituții, să nu aibă voie să dețină proprietăți? Aceste întrebări nu sînt fanatiziste sau inșinuante. Aducînd acuzații grave „străinilor”, în bloc, dl. Goia evocă chiar și posibilitatea ca România să nu mai manifeste față de ei ceea ce domnia sa numește „curtoazie”, fără a preciza însă cum s-ar exprima în fapt micșorarea sau chiar dispariția „curtoaziei”.

Mă abțin să calific poziția adoptată de dl. Goia atunci cînd susține că peste 2,4 milioane de cetățeni români sînt „străini”. Îi las pe cititori să aprecieze ei singuri. Mi-aș permite doar o observație: nici o publicație din țară, nici chiar cele cunoscute ca fiind deosebit de ostile unora dintre „străini”, nu a făcut pînă acum o astfel de delimitare globală!

Dl. Goia își justifică atitudinea susținînd că „străinii” acuză poporul român că este xenofob și mai cu seamă antisemit. Printre „străini” îi menționează în primul rînd pe evrei și dintre ei îl citează pe dl. Moses Rosen, Rabinul Șef al cultului mozaic din România, într-un mod ireverențios față de un șef de cult, ceea ce nu e admisibil față de nici o persoană cu care nu ești de acord și cu care vrei să polemizezi, — mod pe care nu sînt obișnuit să-l întîlnesc în „Flacăra”. Dar domnul Goia nu aduce argumente. Nici care să infirmе afirmațiile d-lui Rosen că în România există

o campanie antisemită în unele publicații, nici care să explice în ce constă „răul” produs. Cît privește „dezavuarea”, nu știu pe ce se bazează autorul. Îi pot spune însă că în aceste zile conducătorul Comunității evreilor din România a fost invitat de președintele Israelului la o ceremonie pe care i-a dedicat-o cu prilejul împlinirii a 80 de ani. Chiar și acei originari din România care nu sînt de acord cu o acțiune sau alta a d-lui Rosen îl susțin atunci cînd răspunde atacurilor antisemite din „România Mare” sau „Europa”. Și oare nu știe dl. Goia că, împotriva acestor atacuri, au luat atitudine publicații autorități române, șefi de partide, membri ai Parlamentului, personalități de frunte din lumea științei și culturii românești?

Cred că autorul articolului a căzut într-o capcană. Fără a fi în temă, a preluat din alte reviste — de fapt chiar din cele implicate în campania antisemită! — afirmația că dl. Rosen acuză întregul popor român de antisemitism. Ceea ce nu-i adevărat. În ultimii doi ani și jumătate i-am luat Rabinului Șef trei interviuri, am citit alte interviuri date unor ziare și reviste, i-am urmărit intervențiile la televiziune, i-am ascultat predicile. Pot spune cu toată convingerea: dl. Moses Rosen nu a acuzat niciodată poporul român de antisemitism! Repet: NICIODATĂ! Dimpotrivă, de nenumărate ori a scos în mod special în evidență că poporul român nu este antisemit, a precizat că nu face greșala de a pune semnul egalității între publicisții și politicienii care iau parte la campania antisemită și poporul român. Iar faptul că, după doi ani de atacuri anti-evreiești, promotorii antisemitismului nu au reușit să pătrundă în straturile mai profunde ale societății dovedește tocmai această inaderență a poporului român la apelurile de ură. Dar primejdia pe care o reprezintă această campanie continuă de aflare la dușmănie și intoleranță nu poate fi ignorată. Istoria oferă atîtea învățăminte tragice...

Antisemiții sînt oameni bolnavi. Bolnavi de ură. Îi compătesc. Cît de bolnav psihic poate fi cineva dacă își găsește alinare numai în injurii și atacuri împotriva evreilor sau a altor „străini”? Există însă boli care pot aduce prejudicii colectivității în care se manifestă. Sper din toată inima că articolul din „Flacăra” a fost un accident în activitatea revistei și nu, Doamne ferește, o contaminare...

U. VALUREANU

MADUA? (De ce?) PENTRU A NU UITA

Se numește Elsa Zilberbogen. Evreică de origine poloneză, trăiește azi în Canada. În timpul celui de-al doilea război mondial, a fost ascunsă, împreună cu sora sa mai mică, într-o școală catolică din regiunea Tarn (Franța). 50 de ani mai tîrziu, Elsa și-a realizat un adevărat viț: să-și revadă foștii colegi de clasă, ca și pe toți aceia care au ajutat-o să treacă anii negri. În noiembrie trecut, Elsa Zilberbogen, primită în triumf la școala care a găzduit-o, a fost prezentă pe primele pagini ale publicațiilor locale și regionale.

Elsa n-a uitat pe nimeni. Timpul și meditația proprie au sporit acuitatea judecății sale. Ea vorbește de cei „drepti” dintre francezi care au avut curajul să o ascundă și de cei cărora le datorează viața. Evocă, de asemenea, cu stringere de inimă, tăcerile așternute atunci cînd a amintit ascultătorilor ei că regimul de la Vichy a instalat primele lagăre în sudul Franței în zona zisă „liberă”. Dar Elsa nu este dintre aceia care doar își anințesc. Ea activează, militează, combat pentru memorie. „Am citit, în lucrările unor istorici considerați ca serioși, multe erori asupra acestor evenimente, cărora le-am fost martori. Deosebite erori provin din lipsa mărturiilor, datorită faptului că cei care au supraviețuit nu îndrăznesc să evocе ceea ce au îndurat”. Numeroși sînt aceia care și-au luat mărturiile cu ei în mormînt. Alții au încă ceva de spus și Elsa Zilberbogen constată că „limbile încep astăzi să se dezmoartească”. În școlul de a aduna și a face cunoscute aceste prețioase mărturii, ea se pregătește să lanseze o revistă internațională, „Madua?” (în limba ebraică — „De ce?”), publicație ce are ca obiectiv nu să provoace scandal, ci să realizeze un instrument pentru memorie, „sigur și serios”. „Madua?” va aduce mărturiile, dar va prezenta, de asemenea, documente, oferind posibilitatea schimbărilor de păreri și corespondențe, între „cei pierduți din vedere”, care, ca și Elsa, au supraviețuit și ar vrea să povestească. „Madua?”. Pentru a nu uita!

Gesturi bogate în semnificații

În perioada 16-19 iunie a.c., la invitația Universității din București, prof. Haim Brezis, de la Universitatea Pierre et Marie Curie (Paris VI), membru al Academiei de Științe din Paris, a conferențiat la Facultatea de Matematică, prezentîndu-și cu acest prilej direcțiile de cercetare.

În scurtul răstimp petrecut în țară, eminentul matematician și-a consacrat după-amiezele prelegerilor și întîlnirilor științifice, iar diminețile, regăsirii mormintelor strămoșești, domnia sa trăgîndu-se dintr-o vechi și remarcabilă familie de rabini. Pelerinajul la cimitirele Filantropia, din București (unde se află piatra tombală a lui Haim Brezis, unul dintre liderii comunității din anii '20) și Ploiești (la cavoul străbunicului său, ma-

rele rabin Yehuda Arye Brezis), pătruns de evlavie, a fost impresionant prin grija minuțioasă a urmașului savant pentru stringerea tuturor documentelor de familie.

Ceea ce ne-a bucurat și emoționat în plus a fost, în încheierea vizitei, alocuțiunea rostită de prof. Ion Colojoară, decanul Facultății de Matematică din București, care a omagiat, în fața studenților și a specialiștilor prezenți, nu doar înalta ținută științifică a prelegerilor oaspetelui francez, ci și respectul exemplar al acestuia pentru mormintele și memoria strămoșilor. Profesorul Colojoară, care l-a însoțit pe oaspetele la Ploiești, a evocat, în cuvinte emoționante, vizita la mormîntul marelui rabin Yehuda Arye Brezis, păstorul obștii evreiești din Ploiești timp de patru decenii (1868-1908).

Credem că pentru studenții români, asaltați de unele ziare, partide și cercuri cu atitudini xenofobe, alocuțiunea prof. Colojoară a constituit o premieră absolută, iar nouă ne dă speranța că democrația română este capabilă să respingă calomniile antisemite și să facă cunoscute valorile inteligenței evreiești, aportul intelectual și moral al poporului evreu.

Domnul Pinhas Rotschild a comunicat că pentru școala evreiască din Chișinău, Ministerul Învățămîntului și Culturii din Israel, elaborează un program special de studii.

LA TEL-AVIV A AVUT LOC

Întîlnirea originarilor din Cîmpulung Moldovenesc

La Tel Aviv, a avut loc întîlnirea originarilor din Cîmpulung Moldovenesc, la care au participat 460 de persoane, reprezentînd patru generații (de la străbunici la strănepoți), majoritatea locuind în Israel, dar și în alte țări: S.U.A., Germania, România, Belgia, Columbia, și altele.

Cîmpulung Moldovenesc, oraș bucovinean plin de farmec, datorită așezării sale naturale, era, înainte de ultimul război mondial, o localitate în care existau relații foarte bune între populația creștină și evrei, care reprezentau un procent important și care au contribuit mult la viața economică-socială a acestei așezări umane.

Deportarea în Transnistria a întregii populații evreiești în octombrie 1941 a avut ca urmare decimarea ei.

Reîntîlnirea de la Tel Aviv a fost plină de emoții, dar și de tristețe, ținînd seama de timpul scurs și de pierderile suferite de fiecare dintre participanți.

De asemenea, pentru Chișinău se pregătesc și cadre de profesori, iar pentru adulți se editează în Israel literatura didactică în vederea studierii limbii ivrit de către evrei basarabeni.

Recent, în capitala Moldovei a început să funcționeze o școală dominicală de iudaism. Ea a fost inițiată de organizația de iluminare religioasă „Aguda Israel”, cu sediul central la New York. Școala își propune ca scop să familiarizeze pe cursanți cu bazele religioase ale iudaismului, cu tradițiile și cultura poporului evreu și să ofere posibilitatea de perfecționare în limbile ivrit și engleză.

Rabini și profesori cu experiență din S.U.A., antrenanți în activitatea acestor școli, organizează aici convorbiri, prelegeri, discuții pe diferite teme ale iudaismului, folosind mijloace tehnice și didactice moderne. Sînt planificate întîlniri cu elevii unor seminarii teologice evreiești din New York, Chicago, Baltimore etc.

Cei mai buni cursanți ai școlii dominicale, în vîrstă de pînă la 17 ani, vor fi selecționați pentru concursul de admitere la Seminarul Teologic Evreiesc din Chișinău.

Pentru cei care doresc să ia legătura cu școala, numerele de telefon ale secretăriei din Chișinău sînt: 26.43.62 și 26.43.31.

Dr. VITALE TEODOR

Dr. MIRIAM BERCOVICI

DECESE

Robert și Erich Nussbaum anunță cu durere încetarea din viață, la 18 mai 1992, a mamei lor — ILEANA NUSSBAUM. În mormîntarea a avut loc la Timisoara.

Imaginea unei mame minunate, a unui om de o rară bunătate rămîne în amintirea celor care au cunoscut-o și au îndrăgit-o în timpul vieții ei exemplare.

Indurerate gânduri, neșterse amintiri celui mereu prezent în inima mea — soțul meu — LEON BLUMENFELD, din Botoșani, de la a cărui dispariție — 19 Tarnuz — se împlinesc doi ani. Pios omagiu. Soția, prietenii.

Indurerată, Ada — fiică și Lică — ginere anunță, cu durere în suflet, încetarea din viață a iubitei mame — COHN BETTI — Focșani, născută FRIDMAN, din Broșteni — Vatra Dornei, decedată la 14 iunie 1992.

La 25 de ani de la încetarea din viață a onorabilului om de afaceri și de bine IONAS VAINER — Stefănești, pios omagiu, gânduri și sentimente de veșnică recunoștință. Întreaga familie.

La 12 august 1992 (13 Av), se împlinesc doi ani de la dureroasa despărțire de regretată și neprețuită noastră soție și mamă GHIȚA (Blima) MARCU. Duioase amintiri și regrete eterne.

■ Evocând pogromul de la Dorohoi

Adunări comemorative la Cluj, Oradea, Iași și Dorohoi

ÎN MEMORIA MARTIRILOR NOȘTRI

Duminică 21 iunie a.c., a avut loc la Cluj o impresionantă adunare de dolia a comunității evreiești locale, în memoria martirilor din deportarea suferită de comunitățile evreiești din zona ocupată de horthyști în timpul celui de-al doilea război mondial. La adunare au participat și președinții celorlalte comunități evreiești din nordul Transilvaniei.

Ceremonia comemorativă a avut loc în prezența Eminenței Sale dl. Șef Rabin dr. Moses Rosen, a domnului ing. Th. Blumenfeld, secretar general al F.C.E., a consilierului Iulian Sorin, și a dlui ing. Oșy Lazăr, din partea C.E.S., precum și a altor conducători ai obștii noastre. Au mai participat primarul orașului, secretarul prefecturii, reprezentanți ai Uniunii Democratice a Maghiarilor din România și ai Frontului Salvării Naționale, reprezentanți ai diferitelor culte.

Adunarea a început cu aprinderea, de către șase supraviețuitori ai Holocaustului, a șase lumânări în amintirea celor șase milioane de evrei uciși în acea perioadă.

Cantorul Willy Harnik, de la Templul Coral din București, a oficiat ruga de pomenire a martirilor, iar corul tinerețului comunității a intonat cîntecul adecvat momentului.

În fața chivotului sfînt deschis, Eminența Sa a rostit rugile pentru România și pentru Statul Israel și apoi, într-o predică emoționantă, a evocat trădăria îngrozitoare a comunităților evreiești care au fost nimicite în timpul ocupației horthyste.

Adunarea s-a încheiat cu cîntecul „Ani Maamin” („Crezul în venirea lui Mesia”), cîntat de corul comunității, după care cei prezenți au mers în pelerinaj la monumentul ridicat în memoria martirilor, unde au fost denuse coroane de flori din partea autorităților și a organizațiilor locale.

În aceeași zi, a avut loc o adunare comemorativă asemănătoare și în Comunitatea Evreilor din Oradea. Și acolo au fost prezenți Eminența Sa și membri ai Comitetului de Conducere al Federației. Au participat reprezentanți ai Primăriei și ai organizațiilor democratice locale, reprezentanți ai cultelor, ziaristi. Predica a fost rostită de Eminența Sa.

La Iași a fost organizată, în ziua de 28 iunie a.c., adunarea comemorativă în amintirea martirilor noștri, asaseinați în chip bestial, în zilele de 3, 4 și 5 Tammuz 5701, de către fasciști în timpul guvernării lui Ion Antonescu.

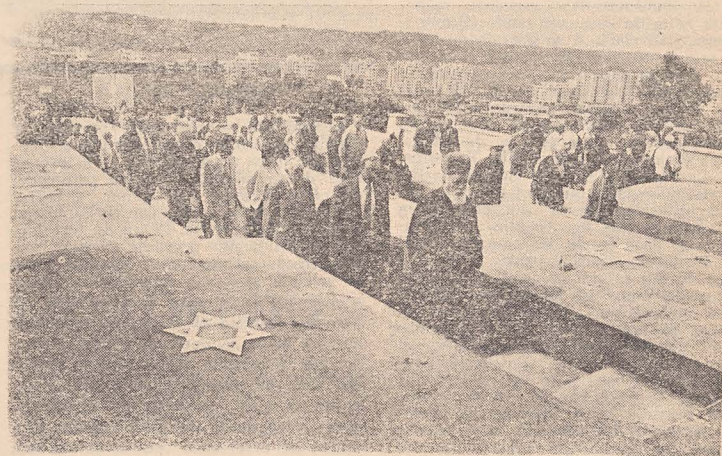
Ca și la Cluj și Oradea, au participat Eminența Sa, împreună cu o delegație a conducerii Federației, reprezentanți ai autorităților locale, membri ai comunității evreiești, numeroși cetățeni.

Eminența Sa a rostit predică comemorativă, amintind grozăviile acelor zile în care au fost uciși, cu cruzime, frații noștri, a căror unică vină era că s-au născut evrei. S-a organizat un pelerinaj la mormintele comune din cimitirul evreiesc și s-a rostit un kadiș colectiv, în amintirea scumpilor noștri martiri.

La Dorohoi, a fost organizată o adunare comemorativă similară, cu aceeași prestigioasă participare. Predica a fost rostită de Eminența Sa; au luat cuvîntul, de asemenea, reprezentanți de frunte ai autorităților locale. Ceremonia s-a desfășurat la monumentul ridicat la Cimitirul evreiesc în memoria martirilor pogromului din iunie 1940.

■ Eminența Sa se roagă

■ Morminte comune la Iași. Cîte mii de evrei se află într-insele?

■ Vorbește primarul orașului Dorohoi

■ Cîntă corul tineretului evreu din Iași

EPOPEEA SEFARDĂ

1492 — 1992. Cinci sute de ani ai unei istorii făurită din rupturi și din rememorări ale unui trecut revolut, această Spanie nu numai mitică și mitificată, dar, de asemenea, prezentă în cotidian, traversind limba, gândirea, tradiția, felul de a fi și, în mod sigur, memoria urmașilor: sefardii.

Înainte de a ști ce sint, trebuie să te întreb de unde vin. Probleme neînsănătate — ar spune unii. Poate ele sint mai puțin decît se crede. Războiul cuvintelor nu va avea loc, este un război pierdut dinainte. În plus, în această perioadă, cînd se flutură vajnic stindardul toleranței, un concept totuși pe cale de dispariție, nu poate fi înlocuit războiul, prin cunoaștere?

Substantivul **sefard**, mai cu seamă în Franța, îi desemnează pe evreii veniți din Africa de Nord. Trebuie lăsat cuvintelor să-și trăiască liniștit viața și să evolueze după placul lor, „mobilitatea” făcînd parte din atributele ce le sint specifice.

Dacă se referă la sensul primar al termenului, în texte vechi, Sefard este situat în Spania (vezi TARGUM JONATHAN, capitolul I, 20). Astfel, vor fi sefarzi evreii proveniți din Peninsula Iberică. Dinaintea expulzării, dar mai cu seamă după 1492, ei se găsesc în majoritate în diferite puncte ale Europei și, progresiv, în fostul Imperiu Otoman, care acoperă Balcanii și Turcia actuală, apoi în Israel, unde și-au ales domiciliul, în marea lor majoritate, pentru a crea o arie culturală judeo-spaniolă. Mici grupe dintre expulzați au plecat, de asemenea, în Africa de Nord, în orașe ca: Tetuan, Tanger, Oran și altele. Pentru a-și ocroti patrimoniul cultural și lingvistic, ei nu s-au amestecat cu evreii autohtoni, judeo-arabi, majoritari în Africa de Nord și a căror venire se leagă de distrugerea Templului din Ierusalim și pînă tîrziu, în secolul al XX-lea. Se întîlnesc sefarzi și în Tunisia, unde au ajuns din Italia după expulzare, livornezi sau evrei din Granada, care, la rîndul lor, și-au constituit comunități separate de cele ce se găseau deja acolo. Nu e nici o îndoială că iudaismul nord-african a fost larg influențat de iudaismul iberic. Curentele intelectuale nu au fost legate, în lumea evrească, de grupele specifice, ci dimpotrivă, au circulat larg în sinul său. Fără îndoială, iudaismul iberic și cultura sa erau — în evul mediu și chiar în continuare, prin HASKALA (iluminismul) — cuprinse, valorificate în arile culturale nord-africane și așkenaze totodată. A se prevala de titlul de sefard nu este, în același timp, un mod de a se asocia la acest patrimoniu aproape mitificat. Ceea ce, la urma urmei, nu e o noutate, pentru că hasidismul chiar a optat pentru ritul numit sefard, care este un amestec de rit askenaz-połonez și sefard din Palestina. Mai tîrziu, HASKALA în Europa de Est a scos în evidență modelul educației sefard. Nu globalizarea sau delimitarea sint acelea care fac bogăția iudaismului, chiar dacă foarte devreme expulzații din Peninsula Iberică, pentru a se distinge de alți sefarzi, puneau, mult timp, alături de semnătura lor eticheta Sefarad tahor (sefard pur). Nu o făceau ei și pentru că erau mîndri de a fi rămas evrei, cu toate suferințele îndurate și chiar plătind cu exilul? Patrimoniul iudaic aparține celor care vor să-l împărtășească. În orice caz, separarea universului evreiesc între askenazi și sefarzi este dezolant de simplistă, cînd se știe că cei doi versanți ai iudaismului sint compuși dintr-o multitudine de grupe diferite.

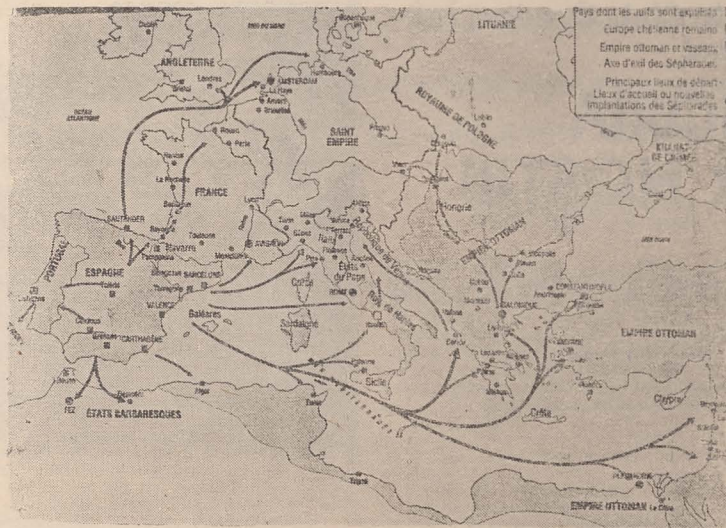
SUB VIZIGOȚI

Prezența evrească în Spania este atestată din epoca romană. Astfel, se găsește evrei sub vizigoți, statutul lor deteriorîndu-se odată cu convertirea regilor acestora la creștinism. Din acest motiv, evreii nu numai că au primit cu entuziasm sosirea arabilor, în anul 711, dar i-au și ajutat în cuceririle lor. În secolul al X-lea, asistăm la stabilirea de relații între arabi și evrei și la nașterea unei culturi care poartă amprenta acestor schimburi. Faimoasa „vîrstă de aur” debutează în aceeași epocă, o vîrstă care nu va fi mereu de aur și care va suporta vicisitudinile regimurilor succesive. Atunci Hasdai ibn Sabrut, consilier personal al califului, diplomat, medic și savant, intră în legendă. El nu se mulțumește a fi un strălucit politician și un negociator de largă deschidere pentru comunitățile evreiești, dar se dovedește și un apărător al culturii iudaice: cheamă savanți din alte țări, creează biblioteci, subvenționează creația evrească, pentru a face din Spania un centru renumit în toată lumea.

Incurajînd științele, arta religioasă, cît

și profane, el îi îndeamnă astfel pe reprezentanții lor să ofere tot ce aveau mai bun, ca aport la cultura iberică și arabă. Celebritățile din vremea aceea și-au creat marile opere sub dominația musulmană: Solomon ibn Gabirol, poetul și gânditorul Yehuda Halevi, călătorul Benjamin de Tudela, pentru a nu-i cita decît pe aceștia. Evreii de la curtea califilor, adesea în posturi înalte, asigurau respectarea drepturilor conferite comunităților.

Echilibrul s-a rupt sub cuceritorii almohazi, veniți din Maroc, succedînd almoravizilor. Fanatismul lor a pus capăt zilelor de glorie ale Spaniei musulmane. Numeroși evrei au fugit către nordul creștin, părăsind Andaluzia. Alții s-au convertit, rămînînd totuși fideli iudaismului. În final, această vîrstă de aur, dacă o putem numi așa, nu a durat prea mult.

Trasee urmate de expulzați (hartă din „Atlas Diasporelor“)

ALIANȚA REGALĂ

Reconquista — războaiele purtate de creștinii pentru a cucerii Peninsula Iberică din mîna musulmanilor — a început încă de la sfîrșitul cuceririi peninsulei de către aceștia din urmă. Creștinii aveau nevoie de coloni pentru popularea pămînturilor cucerite. Ei nu au fost zgîrciți cu privilegiile acordate evreilor, care și-au recăpătat un statut aproape identic celui al avut sub musulmani. Comunitățile lor se bucurau de autonomie religioasă, juridică și civilă, cu libertatea de a-și alege conducătorii doriți. Aceste condiții favorabile, care făceau tranziția, fără buľversări notabile, de la un regim la altul, au atras un număr de evrei către nord. Monarhii creștine s-au folosit de evrei ca o contrapondere față de clerici și nobilime, în scopul de a-și circumscrie puterea și de a întări centrul. Este epoca alianței regale, care-i proteja pe evrei și bunurile lor pentru serviciile aduse Coroanei. Evreii sint dependenți de monarhi. Ei constituie o sursă de venituri stabile — prin taxele și impozitele pe care le achită în virtutea statutului lor — și furnizează o clasă mijlocie folositoare statului. Odată cu cucerirea unei regiuni sau a unui oraș, conducătorii creștini trebuie să pună pe roate sistemul statal. Elitele evreiești, care înțelegeau bine aceasta, pentru că serviseră și sub musulmani, evitau orice întrerupere în funcționarea mecanismului. Alianța regală este, în final, unilaterală. Atîta timp cît evreii sint utili, ea este valabilă; în caz contrar, aceștia sint abandonat. Slăbirea centrului prin decesul unui monarh sau urcarea la tron a unui minor, sau orice altă conjunctură nefavorabilă, îi supune pe evrei presiunii forțelor locale, contra cărora centrul îi utilizează. Fragilitatea statutului evreilor este evidentă.

DISPUTE

În secolul al XIII-lea, faza cea mai importantă a Reconquistei, evreii cunosc o altă vîrstă de aur, sub regim creștin. După cum se vede, vîrstele de aur au fost numeroase pe pămîntul pe care viețuiau trei religii. Ajutînd și mitificarea, întreaga perioadă de emancipare, de progres se transforma în acest paradis pierdut, care este a priori o vîrstă de aur. În același timp, apăreau și primele semne de oprimare, care au devenit mai clare cu timpul. Disputele și polemicele dintre savanții evrei și teologii creștini, din ce în ce mai numeroase, lovesc în comunitățile evreiești, atîta timp cît ele reușesc să „demonstreze” supremația religiei creștine și să întărească astfel ideea „erorii” în care evreii persistă, rămînînd fideli credinței lor.

Aceasta nu-i împiedică pe evrei să ocupe încă poziții importante la Curte, ceea ce contribuie la protejarea etniei lor. Cu toate acestea, segregarea spațială, purtarea semnelor distinctive, po-

vertească. Convertirile masive din 1391 pun o nouă problemă societății spaniole. Noii creștini se introduc în mecanismele sistemului, la diverse trepte, în locul evreilor excluși. Unii dintre ei sint creștini sinceri, alții agnostici, și pe urmă sint cei care continuă să practice iudaismul în secret. Dinamica creată de această grupă în sinul societății spaniole trezește gelozie și ură.

Isabela de Castilia și Ferdinand de Aragon, uniți prin legături de căsătorie, procedează la unificarea regatelor lor în 1479. În lipsa unei descentralizări, ei se înhamă la unire prin credință. Maranismul este văzut ca un obstacol în realizarea acestui obiectiv. Biserica prezează. Monarhii cer Papei instaurarea Inchiziției, acceptată în 1478. Ea începe să funcționeze la Sevilla în 1481. Doi ani mai tîrziu, confesorul reginei, Tomas de Torquemada, devine Inchizitor general. Mii de noi creștini sint judecați pentru maranism, bunurile lor confiscate, alții arși pentru eretici. Ceea ce nu-i împiedică pe regii catolici să aplice față de evrei alianța regală ca în trecut. În final, problema noilor creștini va determina, sub influența Bisericii, să se ia o măsură radicală cu scopul de a opri acest „rău al societății”. Expulzări parțiale din Andaluzia au avut loc încă din 1483, regiune în care se găsea un mare număr de marani. Se ținea seama de faptul că eresia nu putea fi zdrobită decît suprimînd cauza: evreii. Se bănuia că noii creștini continuă să practice în secret iudaismul sau se presupunea că o fac. Aceste motive sint enunțate de regii catolici în decretul lor de expulzare, datat 31 martie 1492.

EXPULZĂRILE

În ianuarie, Granada, încă musulmană, a căzut în mîinile creștinilor. Spania triumfătoare, în numele unității religioase, decide să se debaraseze de evreii săi. În plus, evreii nu mai sint utili, fiind înlocuiți de noii creștini. La finele lui iulie a aceluiași an, evreii care practicau deschis iudaismul părăsesc Spania. Se evaluatează la 100—150.000 numărul celor plecați. Un foarte mare număr dintre ei se refugiază în Portugalia, unde, în anumite condiții, li se permite a locui. Căsătoria regelui Manuel I al Portugaliei cu fiica Isabellei Catolice pune capăt acestei coabitări. În 1496, regele semnează decretul de expulzare, dar el are nevoie de evrei. Un an mai tîrziu, urmează convertirea obligatorie. Începe un fel de sechestrare, apoi li se interzice să părăsească țara. Acești convertiți cu forța vor constitui un grup social compact, cu modul său de viață, obiceiuri, ritualuri, un grup nici evreiesc, nici cu adevărat creștin. Inchiziția nu devine definitivă aici decît în 1547. Maranii care pot pleca se întorc în Spania, unde reîncepe problema maranismului distrus în mare parte grație Inchiziției și expulzării evreilor. Alții răzbăt pînă în Europa de Nord. Orașe ca Amsterdam, Anvers, Hamburg, Londra, Bordeaux, Bayonne îi primesc pe acești nou-veniți creștini, pe care li denumesc negustori portughezi. Ei se instalează și în colonii, unde se întîlnesc cu evrei plecați după expulzarea din Imperiul Otoman. În acest miez de veac al XVI-lea, economia occidentală își inclină balanța de la Mediterana spre Atlantic. Trecutul lor iberic și multiplele relații internaționale le permit să trăiască foaice din noile oportunități economice. Ei vor domina cîrind comerțul cu coloniile din Lumea Nouă. Un număr de noi creștini se vor întoarce la religia strămoșilor lor, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. O formidabilă fermentație culturală iese la iveală în aceste orașe din nord. Numele lui Uriel da Costa, Spinoza. Menaj ben Israel și ale altora ne-o amintesc.

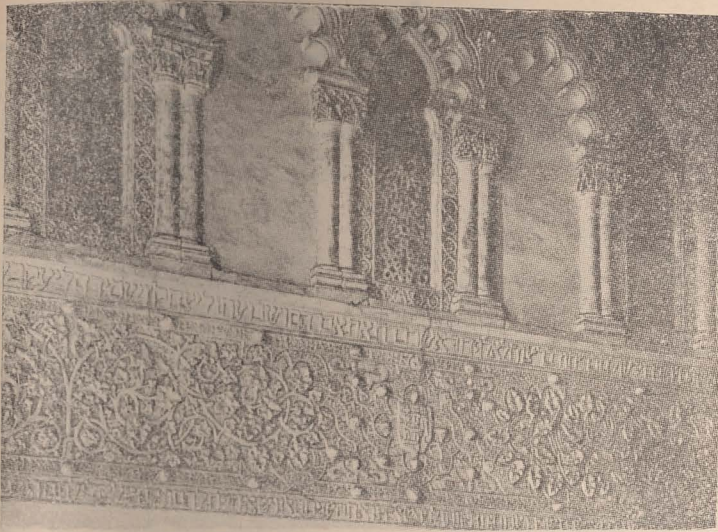
Expulzările nu se limitează doar la Spania. Chiar în anul 1492, evreii sint expulzați din Sicilia, patru ani mai tîrziu din Napoli, în 1498 din Navarra și în 1501 din Provence.

Expulzații din Spania care nu au ales Portugalia se îndreaptă spre Africa de Nord, Italia și, în mod progresiv, spre Imperiul Otoman. În timp ce Inchiziția făcea ravagii în Spania și în Portugalia, evreii expulzați sint protejați în diferite ducate italiene de către papalitate și a-aceasta pînă în secolul al XVI-lea. Cu timpul, papalitatea se aliniază la pozițiile Inchiziției în Peninsula Iberică. Totuși, cu intermitență, pentru motive economice, restricțiile față de evrei sint ridicate. Utilitatea evreilor primează uneori asupra considerentelor de credință.

POGROMUL DIN SEVILLA

Numirea lui Ferrand Martinez, în 1390, ca arhiepiscop de Sevilla constituie o cotitură în istoria evreilor din Spania. Fiind o perioadă de criză economică, fricțiunile sociale se multiplică. Centrul este slăbit prin urcarea la tron, în 1390, a unui minor, care-l înlocuiește pe regele Juan I. Puterea este preluată de noul arhiepiscop de Sevilla. Acuzațiile împotriva evreilor se înmulțesc. La 4 iunie 1391, la Sevilla are loc un pogrom. Restul Spaniei este, de asemenea, atins. Evreii sint uciși sau botezați cu mîile. Sinagogile sint incendiate sau transformate în biserici, casele jefuite, cartierele evreiești devastate. Comunitățile evreiești sint decimate. Ele nu mai seamănă cu ce au fost înainte. Segregarea se amplifică, reducîndu-i din ce în ce pe evrei la statutul de paria. Obiectivul este de a-i forța să se con-

■ Sinagoga din Toledo. Decorațiuni murale.

IN EST

Sefarad nu mai este la vest, ci la est. Din secolul al XVI-lea, se observă constituirea unei veritabile arii culturale sefardice în Imperiul Otoman, care se întindea până la porțile Europei și acoperea progresiv ansamblul Orientului Mijlociu. Între 1492 și mijlocul secolului al XVI-lea, se numără cam 60.000 de evrei iberici, reveniți progresiv, dintre maranii dornici să se întoarcă la iudaism, în aceste ținuturi, unde-și pot practica credința în toată libertatea.

Majoritatea liderilor spirituali ai expulzaților au interpretat expulzarea în termeni religioși și, de altfel, vedeau în aceasta o pedeapsă divină, considerând-o ca abandonarea poporului lui Israel de către Providență. Unii se plasează de partea mintuirii spirituale. Calculele mesianice sînt luate în considerare. Expulzarea este asociată cu necazurile și agitația premesianică. Așteptările mesianice, care sînt la baza iudaismului chiar, precum și propagarea Zoharului și a scrierilor cabalistice în Spania au pregătit terenul. 1492 servește ca detonator și nu din întâmplare în secolul al XVII-lea, în Sefarad din Orient, iese la iveală mișcarea falsului Mesia, Sabetai Zvi.

Expulzații, traumatizați, găsesc în Imperiul Otoman un veritabil refugiu. Utilitatea lor le este și acolo favorabilă. În acest imperiu în expansiune, care pune capăt Bizanțului în 1453, trebuie reconstituită capitala, Constantinopol, abandonată de locuitorii greci. Evreii aduc artele și meseriile din Occident, foarte utile țării. Ei dețin savoare vieții occidentale. În contrapartidă, sînt protejate persoanele și bunurile lor. Iată alianța regală iberică transplantată într-o nouă țară, unde ei vor trăi într-o liniște relativă și vor încerca să întretină flacăra unui trecut cultural excepțional. Safed devine un centru important al Cabalei, Yosef Caro scrie pe pământ islamic faimoasa codificare care guvernează viața evreiască, *Sulhan Aruh*. Viața literară și cea filozofică cunosc o nouă înflorire. Mișcarea sabateană frizează această activitate sau, oricum, este simptomul unei stagnări.

NOUL SEFARAD

Secolul al XIX-lea cunoaște îmbucătățirea acestei arii culturale sefardice, care avea drept centre Sarajevo, Sofia, Filipopolis, Salonic, Istanbul, Smirna, Safed, Ierusalim. Din nou state-națiuni se nasc pe pământ otoman: Bulgaria, Serbia, Grecia, mai târziu Iugoslavia. Secolul al XX-lea nu face decât să accelereze această mișcare: în 1923 ia naștere Republica Turcă și dispăre definitiv Imperiul Otoman. Aceste noi state-națiuni, care urmează drumuri diferite, nu pun capăt unității culturale și lingvistice a sefardzilor, al căror număr se ridică la sefarad din secolul al XIX-lea. Iudaismul occidental, cu complicitatea elitelor locale, a procedat la occidentalizarea lor. Franța începe să înlocuiască limba ancestrală, iudeo-spaniolă, fără ca totuși, să o dezrădăcineze total. Naționalismul evreiesc se dezvoltă în statele creștine sau acolo unde mai trăiesc evrei. Palestina este otomană. În schimb, evreii de sub jurisdicția otomană cultivă sionismul cu discreție. 1908: prima antenă sionistă pe pământ islamic apare la Istanbul. Războaiele balcanice, primul război mondial destabilizează în plus aria culturală sefardă. În 1912, Salonic, oraș-mamă pentru obștea evreiască, se detașează de imperiu pentru a deveni grecesc. Emigrarea către Europa se accentuează. Antisemitismul în țările creștine îi împinge tot mai mult pe evrei către sionism. În anii '30, se constată un pu-

ternic val de plecări către Palestina, provenind din Grecia. În noua Turcie exclusivistă, evreii tac, cum au tăcut tot timpul. Evreii, ca și alte minorități — greacă și armeană —, suportau reversul noului regim xenofob. Al doilea război mondial va decima cu adevărat aria culturală sefardă. La ocuparea Greciei de către germani, evreii din Salonic sînt deportați și pier în lagăre, o mică minoritate scapă și se ascunde, ajutată de partizani greci. Și alte orașe sînt, de asemenea, atinse. Nici evreii din Iugoslavia nu au scăpat. Bulgaria își apără evreii, deportarea lor nu a mai avut loc.

Turcia rămîne neutră în timpul conflictului, dar simpatia pentru Germania nu-i este străină. Antisemitismul se manifestă din plin. Mobilizarea bărbatilor în vîrstă de peste 20 de ani, pentru munca obligatorie, apoi, în 1942, faimosul impozit asupra averii îi lovește greu pe evrei. Cei care nu pot achita sumele sînt trimiși în lagăre de muncă în Anatolia. Evreii sînt copleșiți de greutate. Înfrîngerea germană de la Stalingrad operează degradarea acestei situații. Cei care au trăit momentele acelea păstrează o amintire dureroasă.

Redobîndirea independenței Statului Israel transferă aria culturală sefardă în Tara Sfîntă. Balcanii și Turcia se golesc de evreii lor, care pleacă masiv. Tara care în trecut avea cea mai răspîndită arie de sefarzi este Turcia actuală, cu cei 15—20.000 de evrei. Cei din Maghreb arab au plecat, la rîndul lor, spre Israel. Cei din Egipt pleacă, împreună cu alții, la mijlocul anilor '50. Noul Sefarad este acum mai mult în est, în Israel. Bucla s-a închis. Va fi acesta sfîrșitul exilurilor succesive? Cum putem ști?

ESTHER BENBASSA

(Din „L'Arche”, nr. 413—414, 1992)

CEREMONII LA TOLEDO

Peste 1500 de evrei din lumea întreagă s-au reunit, între 3 și 7 mai a.c., la Toledo și la Ierusalim, la apelul comitetului „By My Spirit”, pentru o serie de manifestări prilejuite de cea de-a 500-a comemorare a expulzării evreilor

APARIȚII EDITORIALE
CU SUBIECT HISPANIC

DESPRE COLUMB ȘI SEFARZI

După cum se știe, anul acesta se împlinește cinci secole de la descoperirea Americii de către Columb, eveniment ce a avut loc în anul 1492. Tot la acea dată s-a consumat durerosul episod al expulzării evreilor din Spania.

Avînd în vedere aceste două episoade din viața poporului spaniol, precum și faptul că noi, sefarzii, suntem direct implicați în ele, am crezut că este interesant să expunem în câteva cuvinte fapte și întîmplări pe care cititorul le cunoaște în mai mică măsură cu privire la persoana lui Cristofor Columb și la trecutul evreilor din Peninsula Iberică.

Zilele acestea, au apărut, la edituri diferite, două volume cu subiect hispanic: *FILOSOFIE SPANIOLĂ ÎN TEXTE*, la Editura Științifică, și *CRISTOFOR COLUMB*, la Editura Enciclopedică. Ambele volume sînt traduse de semnatul acestor rînduri. Textele de filosofie sînt comentate de dl profesor universitar Gh. Viăduțescu.

Volumul cu privire la Marele Amiral este opera lui Francisco Morales Padron, șeful catedrei de Istoria Descoperirilor Geografice a Universității din Sevilla, personalitate de mare prestigiu în acest domeniu și, totodată, distins literat. Cu d-sa am avut deosebită cinste de a purta lungi convorbiri; timp de o săptămînă i-am fost invitat la Sevilla, perioadă în care am cunoscut în amănunt, el fiindu-mi ghid, faimosul oraș andaluz, vechi centru al iudaismului spaniol. Drept plăcută curiozitate, trebuie să spun că profesorul Padron locuiește într-o splendidă vilă în chiar JUDERÍA — cartierul evreiesc —, care încă mai păstrează acest nume, după jumătate de mileniu, de cînd bogata și mîndra comunitate sefardă a Sevillei a părăsit orașul. Azi, în acest oraș nu mai trăiesc decît cîteva familii evreiești.

După cum se știe, Columb mai constituie o mare necunoscută în ce privește originea lui, de ce neam era, ce limbă vorbea. Astfel, la capitolul „Ce limbă vorbea Columb”, din pomenitul volum putem citi: „Despre el se afirmă cu certitudine că era genevez, dar el nu s-a exprimat nicodată corect în nici o limbă. Corespondența o făcea în spaniolă și nu în genevă. Oare uitase geneveza, limba sa maternă? Enigma este evidentă și singura soluție este să afirmăm că limba sa maternă era spaniolă, ca MEMBRU AL UNEI FAMILII DE EVREI-SPANIOLI CONVERTIȚI” (subl. ns.).

Ciudățeniile și aprecierile asupra persoanei și originii lui se mențin în continuare. Italienii îl consideră al lor, spaniolii sînt mîndri de el, scandinavii ne reamintesc că vikingii ar fi descoperit America înaintea lui, sefarzii îl consideră maran, aducînd — în favoarea acestei teze o sumedenie de argumente, iar indienii americani — amerindienii, popu-

lație cucerită — refuză să aniverseze festiv evenimentul.

Columb își ascunde originea — și nu este singurul care o face. Istoria Spaniei ne oferă nenumărate exemple de evrei, în ipoteza că și Amiralul era evreu, care evitau să se afirme ca atare, iar aceasta a avut loc numai după edictul de expulzare din 1492 și de teama Inchiziției; căci pînă la acest nefericit eveniment, evreii sefarzi erau mîndri de originea lor și, timp de mai mult de 1500 de ani, ei au creat în peninsula opere deosebite în literatură, filosofie și medicină, în limbile arabă și castiliană. Dintre aceste virfuri ale culturii, îi putem pomeni pe Salomon Ibn Gabirol (1020—1058), zis Avicbron, autor al lucrărilor *Fîntina vieții* și *Originea științei*; Samuel Aben Nagrela, savant umanist (933 — ?), autor al unor *Comentarii* asupra Talmudului; Jehuda Halevi (1080—1140), poetul *Sionidelor*; Abraham Zacut, învățatul și astronomul din Salamanca, Maimonide și alții, care s-au afirmat cu mîndrie ca evrei; dar tot atît de adevărat este că alte mari personalități, care au jucat un rol imens în cultura și literatura Spaniei, au evitat să-și dezvăluie originea — și aceasta, așa cum am mai spus, după apariția edictului de expulzare din 1492, emis de regii catolici Ferdinand și Isabela.

Exemple: Antonio de Nebrija (1444—1502), umanist și gramatician, născut la Sevilla, adevăratul maestru al limbii castilene, colaborator la redactarea *Bibliei poliglote*; Mateo Aleman (1547—1614), creatorul stilului picaresc, născut la Sevilla; Fernando de Rojas (?—1541), născut la Toledo, autorul celebrei *Celestina*; Luis de Gongora (1561—1627), născut la Cordoba, unul dintre cei mai mari lirici de limbă spaniolă (faimosul scriitor și poet spaniol Francisco de Quevedo, contemporan cu Gongora și adversar al acestuia, auzindu-l că îi fură ideile, într-un poem intitulat „Lui Gongora”, spune că își va unge poemele cu untură de porc pentru ca el, Gongora, să nu se atingă de ele; în plus îl acuză că nu cunoaște limba greacă, el fiind doar un rabi al celei evreiești); Alonso de Ercilla (1533—1594), poet epic și militar, care a exaltat cucerirea spaniolă în Chile; Juan Luis Vives (1492—1540), umanist și filosof, născut la Valencia (despre el, a se vedea comentariile dlui profesor Gh. Viăduțescu din volumul pomenit mai sus); părinții lui Vives au fost arși pe rug deoarece „iudaizau”, adică mergeau pe ascuns religia strămoșilor lor.

2 august 1492 a fost termenul ultim acordat evreilor pentru a părăsi Spania, iar pe 3 august Columb pornea în marea aventură, ocazie excepțională pentru cei expulzați de a se înrola în echipajele celor trei caravele. Cîți sefarzi s-au înrolat sub comanda Marelui Amiral? Greu de precizat. Ceea ce este sigur, în echipajul format din 90 de persoane, după unii autori, iar după alții din 120, se afla, în calitate de interpret și Luis de Torres, evreu cunosător al limbilor ebraică, arabă și aramaică, limbi ce se bănuia că vor fi utile în Cipango (Japonia) sau în India, căci tinta lui Columb era să ajungă în aceste teritorii (el a murit fără să aibă fîcirea de a ști că a descoperit o lume nouă).

Indiferent de numărul evreilor primiți în echipajele caravelor — și nu putea fi vorba, în cel mai fericit caz, decît de cîțiva —, fapt este că, începînd de la acest eveniment epocal din istoria omenirii, aproximativ 150.000 de evrei au pornit spre Olanda, țările arabe din nordul Africii, Imperiul Otoman și alte țări mediteraneene, unde au dus cu ei demnitatea și distincția spaniolă, formînd centre puternice. Amsterdam și Salonic au fost considerate, pe rînd, timp de două secole, Ierusalimul evreilor spanioli.

Marele Salvador de Madariaga (1886—1978), om politic, poligraf, romancier și istoric spaniol, în a sa *Istorie a Spaniei*, afirmă: „În ciuda nedreptei persecuții și a expulzării, evreii sefarzi au fost purtătorii universali ai moravurilor spaniole”.

Nu e de mirare deci că, azi, Spania și Portugalia dau dovadă de o mare simpatie pentru tot ce este viață comunitară sefardă, iar marile personalități ale culturii din peninsula recunosc și acordă o importanță deosebită aportului evreilor, în trecut, la grandoarea acestor țări care împreună formau un teritoriu ce se numea SEFARAD.

EZRA ALHASID

Copiii supraviețuitori au cuvîntul

Între 5 și 10 iulie 1992, va avea loc, la Ierusalim, Conferința internațională a copiilor supraviețuitori ai Holocaustului.

Conferința a fost convocată sub patronajul unor prestigioase foruri și organizații israeliene și internaționale: Yad Vashem, Kibutz Lohamei Haghetot, Ministerul Educației și Învățămîntului al Israelului, Centrul Simon Wiesenthal, Organizația mondială a luptătorilor din Rezistență, a partizanilor și a foștilor deținuți în lagăre de concentrare, Congresul Mondial Evreiesc și Organizația Sionistă Mondială.

Tematica este axată pe cultivarea memoriei, mai ales în aceste momente, în care se încearcă negarea crimelor comise de antisemiți, ceea ce pregătește o atmosferă favorabilă unor noi crime, unor noi negări.

Prezentăm mai jos câteva volume dedicate copiilor Holocaustului.

TEC, NECHAMA. Lacrimi uscate. Povestea unei copilării pierdute (Dry Tears. The Story of a Lost Childhood).

O poveste cu caracter autobiografic, punctind momente din viața autoarei, a cărei familie a găsit adăpost în casa unui polonez neevreu, în timpul Holocaustului. Autoarea relatează, în mod dramatic, cum a învățat „să se strecoare” în lumea creștină, interzisă ei. Ajungînd la o vîrstă cînd evenimentele din jur nu mai constituiau pentru ea un mister, cîștigînd înțelepciune mult peste vîrsta pe care o avea, va încerca să facă față vicisitudinilor, în ciuda coșmarului existenței soldiene.

O poveste reală, mișcătoare, încărcată de simbolul dragostei față de semenii, scrisă în numele sentimentului demnității.

PINKHOF, KLARA-ASHER. Copiii steei galbene (Star Children). Seriele, „Copiii lui Janus Korczak”. Publicațiile „Yad Vashem”.

Înfernul Steii galbene, lagărul de la Bergen-Belsen, ororile naziste, care nu se pot uita, care nu trebuie uitate.

Născută la Amsterdam, în 1896, autoarea acestei impresionante mărturii analizează evenimentele petrecute în Olanda, în tragica perioadă a Holocaustului, văzute prin ochii copiilor, în diverse lagăre de exterminare. Se derulează astfel reacțiile acestor copii în condiții speciale de groază, privațiuni, stress, reacții mult deosebite de ale adulților aflați în lagărele morții.

Autoarea, care, în anul 1944, a făcut Alia, în Israel, cu un grup de supraviețuitori din lagărul de la Bergen-Belsen și din a cărei familie au căzut victime numeroși membri, ucisii cu sînge rece, mărturisea: „(ochii copiilor) mă rugau să scriu ceea ce-mi dictau ei... așa cum au făcut-o și în lagăr, cînd nu puteam să scriu...”

Volumul, însumînd pagini de un zguditor dramatism, a fost apreciat de către Elie Wiesel astfel: „Cred că această carte poate fi considerată o continuare valoroasă a „Jurnalului Annei Frank...”

ABELLS, CHANA BYERS. Copiii pe care ni-i amintim. (The Children We Remember).

Acest volum îmbină textul cu fotografia — în negru și alb —, documente ce dezvăluie ororile săvîrșite în lagărele de exterminare, constituind o evocatoare și acuzatoare pagină a genocidului, a Holocaustului, drama copilăriei devastate.

Folosind fotografii din Arhivele „Yad Vashem”, autoarea oferă o privire interioară a sufletului copilului evreu, înainte, în timpul și după Holocaust. Trebuie să subliniem că în Israel s-a înființat, și în memoria celor peste un milion de copii ucisii de naziști, Institutul „Yad la Yeled”, proiectat de arhitectul Roman Halter, originar din Polonia, supraviețuitor, împreună cu fiul său, al lagărelor morții.

Este de-a dreptul impresionant că din cenușă și fum sînt reconstituite chipuri dragi, care nu ne dau dreptul să uităm

tot ce a fost. Pentru acest lucru militează scriitoria, în pagini încărcate de durere și revoltă.

INGE AUERBACHER. Sint o stea: un copil al Holocaustului (I am a Star: Child of the Holocaust).

O mărturie de neîgăduit, acest volum, scris de unul dintre copiii supraviețuitori ai Holocaustului, îmbină amintirile personale cu istoria, exemplificînd și prin desene, fotografii, versuri, creații artistice, datorate copiilor aflați în lagărele de exterminare de la Terezin (Cehoslovacia). Dintre cei 15.000 de copii închiși acolo, doar 100 au supraviețuit.

Este bine să subliniem că, prin decretul emis de Hitler în anul 1941, al noptii și al ceții (Der Nacht und Nebel), se ordona ca o parte din deținuții lagărelor să dispară fără urmă, nume, obiecte. Și, totuși, documente-avertisment ale unei perioade de inimaginabile cruzimi există; un exemplu îl constituie cele 40.000 de dosare aflate în custodia O.N.U., care au devenit accesibile juriștilor, istoricilor, scriitorilor, ziariștilor, precum și materialele aflate la Institutul „Yad Vashem”, privind tragediile Holocaustului, uciderea cu sînge rece a milioane de bărbați, femei și copii evrei fără apărare.

NI CIODATĂ NU VOI MAI VEDEA UN ALT FLUTURE (I Never Saw Another Butterfly). Editat de Hana Volakova.

O colecție-document de picturi și poezii ale copiilor din lagărul de exterminare de la Terezin; un act de credință și speranță al celor peste un milion de copii masacrați de fasciști.

Mărturiile lăsate de acești copii nevinovați, ucisii în sinistrele lagăre, copii din cenușă și fum, prezintă „dimensiunile incredibile pe care a putut să le atingă Holocaustul”, dar ele constituie, în același timp, un strigăt justițiar: „Amintiți-vă copiii!”

ULTIME SCRISORI (Final Letters).

Editorii britanici Weldenfeld și Nicholson, Reuven Dafni și Yehudit Kleinman au tradus în engleză cartea — descifrînd

GÎNDURI

„Pentru morți și pentru vii trebuie să fim martori”.

„...este absurd să vrei să ameliorați viața societății fără să începi aceasta cu copiii...”
(JANUSZ KORCZAK)

„Acela care ajută un copil... este ca și cum l-a ajutat pe însuși Dumnezeu...”
(YALKUT SIMONI — Sofim, 35, 10)

„Nu vă atingeți de sufletele nevinovate ale copiilor...”
(ANNE FRANK)

„Citiți, ascultați, aplecați-vă urechea la ce spun aceste texte, aceste mărturii... găsiți aici, în afara magiului adus celor morți și mormintelor lor invizibile, câteva rațiuni noi de a nu dispera...”
(BERNARD-HENRI LEVY)

„A supraviețui este un privilegiu care îți impune datorii... cu voi fi portparola lor, le voi între-

Atunci cînd plîng copiii, se sting stelele de pe cer; cînd dispar, întinericul acoperă lumea.

Dulce minune căldă
preschimbă-n abur,
plutind
între Cer și Pămînt.
Peste un milion de Trupuri,
ce n-au avut răgazul vieții,
într-unul singur:
născut din cenușă și fum,
acoperind străvezi Cerul
peîndru a nu-l rușina;
nemăsurată lacrimă a Durerii
agățată de plînsul nostru
mălat spre Boltă.
Devastatoare Durere,
cîntîr celei,
avertisment răscolitor,
Copii,
alăptați cu iubire,
într-un singur Trup diafan;
suflete,
nevinovate suflute,
brațe,
nepuțincoase, mici brațe

EVELIN FONEA

sensurile întunecatului trecut evocat în materiale autentice —, volum aparut, pentru prima dată, în „Publicațiile Yad Vashem”, în anul 1988, cu titlul „Scrisori de undeva” (Letters From Somewhere).

Volumul, „predestinat să păstreze mereu trează conștiința oamenilor”, nepermițîndu-le să se cufunde în uitare, cuprinde numeroase exemple din sutele de scrisori, ilustrații, note și testamentele lăsate de evreii din întreaga Europă în timpul anilor de opresiune nazistă; scrisori ascunse sau azvîrlite din trenurile de deportare, fără vreo siguranță că vor fi vreodată găsite. Aceste mărturii „ex-

după terminarea celui de-al doilea război mondial. Supraviețuitoare a Holocaustului, ea a ajutat copiii evrei orfani, stringîndu-i la un loc, o mică familie, pregătindu-i, totodată, pentru acțiunea periculoasă, Alia din Polonia spre Israel.

O umană și curajoasă acțiune, înclinînd în ea speranța și dorința de supraviețuire, care ne duce cu gîndul la faptele Rabinului Zise Portugal, care, în sărăcia și modestia sa, a strîns de pe drumuri aproape 200 de orfani evrei — „atunci cînd s-a făcut repatrierea din Transilvania” —, creîndu-le un cămin și condiții de existență, o pregătire lăun-

primă teama oamenilor, care știau că urmează să moară, dar și speranța lor în vremuri mai bune...”

KUCHLER-SILBERMAN, LENA. Cei o sută de copii ai mei (My Hundred Children).

Drama copiilor evrei în cele mai neprețioase timpuri. O mișcătoare poveste autobiografică a luptei autoarei pentru salvarea a peste 100 de copii evrei orfani,

BARBARA ROGASKY. Fum și Cenușă (Smoke and Ashes).

Doar cîteva întrebări privind modul în care s-au desfășurat acele abominabile crime împotriva unor oameni nevinovați, a unor copii: „Cum și de ce s-a întîmplat Holocaustul?” „A încercat cineva să-l oprească?” „Nu au putut evreii să întîlască ce avea să se întîmple?” „Aumers ei oare spre moarte ca oile la abator?” „A încercat cineva să-i ajute?” Întrebări la care autoarea caută să răspundă oferind astfel cititorilor o scurtă istorie a antisemitismului nazist și vîntarea la putere a lui Hitler. Autoarea examinează pas cu pas dezvoltarea planului pentru exterminarea evreilor. Peste 80 de fotografii, mărturii de necontestat, multe făcute chiar de către naziști, formează un document complet, real, al acestei prezentații obiective.

Memoria autoarei reproduce cu precizie chipurile copiilor care așteptau moartea, ale celor ce ieșeau prin coșuri sub formă de fum sau ale celor ce cădeau avînd îngrustată pe chip întrebarea „de ce?”, precum și chipurile călătorilor care ordonau și executau ordinele, ale celor care le duceau la îndeplinire.

JANUSZ KORCZAK. Însemnări de Ghetou; Jurnal (Ghetto Diary). Cu o introducere de Aaron Zeitlin.

Plin de dramatism, ieșit de sub pana celui ce a preferat să împărtășească soarta elevilor săi gaști, în anul 1942, volumul constituie jurnalul ultimilor ani al medicului, educatorului și scriitorului evreu, o lecție de istorie și omenie.

Jurnalele sale, impresionante documente, evocă atât activitatea pedagogică poloneză, cit și comportamentul său în timpul ocupației naziste, cînd la loc de cinste se aflau crima organizată, acele crematorii și lagăre de exterminare rezervate, mai ales, evreilor.

Grupaj realizat de EVELIN FONEA

Soluționarea echitabilă a problemei teritoriilor, prin confirmarea internațională a drepturilor istorice, politice și juridice ale Statului Israel, în cadrul larg drepturilor popoarelor la o viață și organizare proprie, în comunitatea mondială, constituie unul dintre țelurile fundamentale ale negocierilor pentru pace din Orientul Apropiat.

Apreciem că această problemă, în ansamblul ei, este necesar să fie actualizată pe coordonatele ei principale, ținând seama de legătura indisolubilă ce există între suveranitatea ce a fost proclamată la 14 mai 1948 și factorul teritoriu, asupra cărui se exercită această suveranitate.

Cadrul problemei ce se analizează: precedente de pace în zona Orientului Apropiat și poziția Statului Israel în lumina dreptului. Tratatul de pace dintre Statul Israel și Egipt, din 1975, reprezintă o dovadă evidentă a posibilității asigurării de relații stabile de pace în Orientul Apropiat: a) Tratatul de pace menționat este fundamentat pe prevederile dreptului internațional contemporan și ale normelor Cartei O.N.U.; b) din partea Egiptului, este abandonată concepția islamică a armistiului permanent și sint adoptate în totul principiile și instituțiile fundamentale contemporane pentru asigurarea păcii regionale în zonă și stingerea unui focar endemic de conflicte, cu repercusiuni pe plan mondial, în cadrul structurii și raporturilor centrelor de putere din lume; c) din partea Israelului se asigură pacea, ca stare permanentă, deziderat consecvent al politicii externe a statului evreu, cu principalul și cel mai puternic stat arab limitrof, anume Egiptul; d) au fost puse premisele teoretice și practice pentru încheierea unei păci în zonă, pe coordonatele tratatului israelo-egiptean, și cu celelalte state arabe, cu care starea de drept, în prezent, este cea de armistițiu; e) Israelul, prin aplicarea normelor de drept internațional contemporan în negocierile cu arabii, aplică implicit prevederile de pace între state și popoare.

Din punct de vedere al politologiei, al stabilirii unui echilibru de interese de forță, în zona de care ne ocupăm, al salvării prestigiului ambilor parteneri — Israelul și Egiptul —, condiții esențiale pentru încheierea ulterioară a păcii și a unui tratat, un rol determinant și caracteristic l-a avut Henry Kissinger. În calitate de secretar al Departamentului de Stat al Statelor Unite, Henry Kissinger a aplicat cu succes — dar poate nu cu satisfacții imediate — principiile care i-au călăuzit activitatea științifică, în calitate de profesor de știința guvernării la Universitatea Harvard. Principiile aplicate de Henry Kissinger, ca exponent al politicii externe americane, se găsesc, în formă teoretică, în studiul elaborat de el și intitulat: "The Philosophic Problem", publicat în 1962 în seria "Probleme ale civilizației europene" (publicat în volumul de studii "Metternich, the Coachman of Europe", Lexington — Massachusetts, 1962, p. 93—104). Linia directoare, teoretică și practică, a lui Henry A. Kissinger a fost în esență: echilibrul de forțe în serviciul dreptului și al eticii internaționale. Am considerat necesar să fac mențiunea de mai sus, deoarece, ca cercetător în domeniu, am fost captivat de această personalitate a științei politice contemporane.

Statul Israel în lumina stării de drept: a) Starea de drept inițială se bazează pe: dreptul istoric și politic al statului evreu de a renaște și a se reconstitui în granițele sale de mai multe ori milenare; b) Starea de fapt nedreaptă — rezultat al forței — a dus la ocuparea statului evreu de la romani pînă la ocupația vremelnică al teritoriului. Concluzia în acest caz: forța pusă în serviciul nedreptății; c) Declarația Balfour — act guvernamental și act internațional contemporan — prevede bazele statului evreu modern pe linia reconstituirii vechiului stat evreu biblic; d) În 1948 — după cel de al doilea război mondial — starea de fapt continuă să se mențină nedreaptă față de poporul evreu, care reușește să-și reconstituie numai parțial statul. Hotărârea O.N.U., din acel an, nu face decât să confirme un raport politic de forțe în zonă; temeiul hotărârii O.N.U. nu este dreptul, ci conjunctura de forțe în prezență, deci cu caracter politologic; e) Agresiunea arabă — 1948, 1967, 1973 — schimbă raportul de forțe din zonă. Statul Israel intrind în război, pentru respingerea agresiunii, reușind să-și exercite controlul asupra a două regiuni vechi ebraice: Iudeea și Samaria. De asemenea, a fost redobândit Ierusalimul, vechia capitală a lui David și Solomon, consacrată din nou drept capitală a Statului Israel. Deci: forța în serviciul dreptului, realizarea unei justiții internaționale prin respingerea agresiunii, situație care trebuie să constituie regula în relațiile interstatale contemporane.

În acest cadru și în aceste condiții, trebuie să se poarte tratativele diplomatice dintre delegația Statului Israel și delegațiile arabe: siriană, libaneză și iordaniană și a palestinienilor din teritorii.

Teza juridică în prezență: 1) Teza palestiniană: a) Israelul a ocupat în urma unui război încheiat cu un armistițiu — deci provizoriu — un teritoriu străin — palestinian; b) Pe durata ocupației aces-

tor teritorii străine, Israelul este obligat să aplice: Convenția de la Haga privind legile și obiceiurile războiului terestru, din 18 octombrie 1907; Convenția de la Geneva, relativă la protecția persoanelor civile, din 18 octombrie 1949 (denumită a patra convenție de la Geneva). Aceste convenții prevăd norme juridice generale, aplicabile în caz de ocupație militară a unui teritoriu străin. c) Convenția de la Geneva nu permite implantările de populație, exproprieri și confiscări de terenuri, deportările, respectiv expulzările și transferurile forțate de populație. 2) Teza israeliană:

se integra unei vieți democratice și nu un mijloc prin care se urmărește un scop politico-strategic, contrar finalității generoase a principiilor. Aplicarea principiului autodeterminării urmărește un scop unitar conform esenței și scopului său și anume, de a fi pus în serviciul unei acțiuni de combatere a dominației și agresiunii, contrare sistemului păcii, tulat de O.N.U.

Profesorul Pomerance, de la Departamentul de Relații internaționale al Universității din Ierusalim, analizează situația din pragul celui de al doilea război mondial, în care Germania nazistă, în temeiul principiului autodeterminării pe care l-a invocat, a obținut regiunea sudică și a dezmembrat Cehoslovacia (München, 1938), ceea ce a reprezentat un succes al „non-democrației” și o persecutare a minorităților. (M. Pomerance, *Self-Determination Today: The Metamorphosis of an Ideal*, în „Israel Law Review”, vol. 19, nr. 3—4).

TERITORIILE ȘI CONFERINȚA DE PACE PENTRU ORIENTUL APROPIAT

Convenția de la Geneva nu este aplicabilă în cauză: înainte de războiul din 1967, Iordania și Egiptul nu au avut un drept de suveranitate legitimă asupra malului occidental și a fișei Gaza. O ocupație ilegală, făcută de statele menționate, asupra acestor teritorii, nu este generatoare de drepturi și, deci, de revindicări, conform dreptului și procedurii internaționale. Egiptul și Iordania au ocupat teritoriul palestinian, după 1949, fără vreun temei legal și nu pot avea suveranitatea legitimă asupra lui, care să justifice cererea de aplicare a Convenției. Aceasta nu înseamnă nerespectarea Convenției, dar stabilește lipsa de calitate a Egiptului, a Iordaniei sau a altor state arabe de a pune problema în fața unui for internațional.

În esență, Israelul respectă toate prevederile conținute în Convenția de la Geneva. Analiza făcută de Nissim Bar-Iaov, profesor de relații internaționale la Universitatea din Ierusalim, marchează multiple aspecte juridice în materie (Nissim Bar-Iaov, "The Applicability of the Laws of War to Iudeea and Samaria (the West Bank) and to the Gaza Strip", în „Israel Law Review”, vol. 24, Ierusalim, 1990, p. 484—524). Regulul restrictiv și sancționator este aplicat numai pentru reprimarea unor infracțiuni din teritorii, care cad sub sancțiunea legii, în toate statele civilizate și cu respectul Convenției de la Geneva. Anumite măsuri luate în teritoriu, care pot apărea — desigur, nejustificate — ca arbitrar, sint luate în baza unui temei legal, fiind justificate de motive de ordin strategic-militar, și sint admise de Convenția de la Geneva.

Subliniem că Statul Israel, prin justiția sa, respectă în teritorii, neabătut, principiile și normele privind drepturile omului, așa cum se găsesc acestea reglementate în sistemul de Convenții O.N.U., și cel al Convenției Helsinki (1975). Jurisprudența în materie, coordonată de Înalta Curte de Justiție din Ierusalim, constituie o dovadă pertinentă în materie. (Cf. în acest sens, următoarea speță: *Balal Shachsher v. Commander of I.D.F. Forces in the West Bank* (1989); 43 (I) P.D. 529 Petition for Disclosure of Privileged Evidence — Deportation Order, în „Israel Law Review”, vol. 25, nr. 1, Ierusalim, 1991, p. 130—133).

În fond, nu este în cauză discuția asupra unui teritoriu străin, ci a unor teritorii evreiești: Iudeea și Samaria. Asupra acestora Israelul are drept și legitimat de peste 3000 de ani, după cum am arătat, iar în prezent, le deține în temeiul forței în serviciul dreptului. Conjunctura politică internațională, datele politologice determinate de relațiile dintre centrele de putere, ar putea devia soluția care se impune, aceasta trecînd din domeniul legitimității și justiției în cel al arbitrarului de conjunctură.

Pentru lămurirea unor aspecte din teza palestiniană: scurte indicații cu privire la principiul autodeterminării și dreptul pe care-l poate conferi unor populații, situate pe un teritoriu supus unei suveranități considerate litigioase. Autodeterminarea, în esența sa, și din perspectivă democratică, constituie o metodă pentru a asigura voința poporului de a

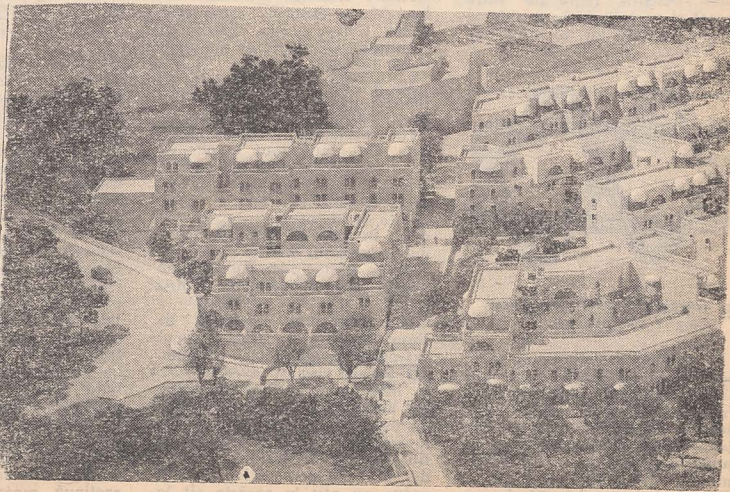
Pacea, astfel cum este ea definită de Tora, se caracterizează prin neagresiune și cooperare între popoare, naționalități conlocuitoare și state limitrofe cu interese interferente.

În acest cadru, al colaborării și păcii, pe teritoriul vechiului stat evreu, re-născut, în cadrul prevederilor Torei, mereu actuală, trebuie gândită și înțeleasă linia politică a delegației israeliene la negocierile cu delegațiile arabe, în privința așezărilor evreiești pe teritoriu.

Conform prevederilor dreptului internațional contemporan, negocierile israeliano-arabe trebuie să fie libere, întie părțile direct angajate în convorbiri, pentru găsirea și adoptarea unor soluții care să promoveze și să garanteze pacea în zona Orientului Apropiat. Intervenția administrației americane prin Departamentul de Stat, prin presiuni financiare asupra Israelului, în vederea impunerii unei concilierii, în orice condiții, este criticată și combătută în Senatul Statelor Unite, chiar de reprezentanți ai partidului republican, partid la putere la Casa Albă: „Impunerea de condiții Israelului atinge suveranitatea acestui stat și este foarte apropiată de amestecul în afacerile interne ale unei națiuni”. Aceste elemente dovedesc că linia politică a Departamentului de Stat exprimă oportunitatea și politica de conjunctură a administrației — și nu politica tradițională americană, a cărei expresie și stabilitate sint în competența Senatului Statelor Unite, singurul care are dreptul și totodată obligația să coordoneze pe largi perspective — care depășesc mandatul unei administrații — politica americană în lume.

a) Fondul problemei teritoriilor este clasic, de peste trei milenii, numai forma de realizare și consolidare are caracter actual, fiind folosite în acest scop căi diplomatice concretizate în conferințe internaționale. Recunoașterea internațională contemporană se va obține direct, sau pe etape, dar ea se anunță sigură, pe direcțiile sale principale. b) În spațiul Statului Israel, evrei, arabi, cit și alte naționalități au cadrul și condițiile egale și morale ale unei conviețuirii prin colaborare și pace. Situația prosperă a populației ce formează minoritatea arabă de cetățenie israeliană din cadrul Statului Israel demonstrează pe deplin cele arătate. c) Relațiile de perspectivă cu caracter interstatal între Israel și statele arabe se pot întemeia exclusiv pe un drept al păcii și colaborării internaționale. Cazul tratatului dintre Israel și Egipt din 1979 reprezintă o dovadă concretă în acest domeniu. d) În esență, totul se rezumă la drepturile popoarelor evreu și arab — tot în egală măsură — de a-și rezolva singure, prin tratative, problemele principale, care să asigure pentru amindouă aceste popoare dreptul la viață și la prosperitate, rezultat al unei colaborări rodnice de durată. Aceasta constituie o problemă de viață, dar totodată o problemă de demnitate și etică în viața internațională, de care interesele geopolitice ale marilor centre de forță în lume trebuie să țină seama, pentru a putea fi asigurate coordonatele unei păci durabile, bazată pe dezideratele permanente ale umanității.

G. G. FLORESCU

■ Imagini din Orașul Sfint

STIRI

PRESEDINTELE URUGUAYULUI ÎN ISRAEL

Cu puțină vreme în urmă, Luis Alberto Lacalle, președintele statului Uruguay, a făcut o vizită oficială de cinci zile în Israel. Primit de președintele statului, Chaim Herzog, oaspetele a vizitat mai multe orașe din Israel, în special Nazareth, dar a posedit mai îndelung în vechiul Ierusalim. La Universitatea Ebraică i s-a decernat titlul de Doctor Honoris Causa.

Președintele uruguyan este considerat un prieten al Israelului. A jucat un rol important în recenta anulare a rezoluției Națiunilor Unite care asimila sionismul cu o formă de rasism. Recent, Uruguay a fost una dintre puținele țări care au susținut Israelul în fața Comisiei Drepturilor Omului de la ONU, unde majoritatea, automat proarabă, este determinată. Uruguay a fost foarte activ în momentul creării Statului Israel, susținând rezoluția favorabilă a O.N.U. din noiembrie 1947. Citeva decenii mai devreme, după primul război mondial, refugiații evrei din Europa au găsit în Uruguay un loc de azil.

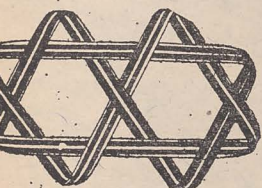
Pe plan economic, Israelul a importat, în anul trecut, produse uruguayene în valoare de peste 50 de milioane de dolari și a făcut un export de produse israeliene spre Uruguay de 4,8 milioane de dolari.

PRIMARUL MOSCOVEI ÎN ISRAEL

Gavril Popov, primarul Moscovei, a făcut o vizită în Israel. Este prima vizită a unui primar al Moscovei în această țară. În timpul vizitei, s-a întâlnit cu înalte oficialități israeliene și cu evrei ruși sosiți în Israel. El a fost oaspetele omologului său Teddy Kolek, primarul Ierusalimului, și al lui Shlomo Lahat, primarul Tel Avivului, oraș cu care Moscova a semnat un acord de cooperare anul trecut.

ISRAELUL PROPUNE IORDANIEI ADMINISTRAREA ÎN COMUN A APELOR

Este vorba, după cum relatează presa israeliană, despre apele de graniță, Iordanul și Yarmukul. O ofertă corespunzătoare a fost făcută iordanienilor la ultimele lor întâlniri. Israelienii au îndemnat, în plus, Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite de a oferi credite pe termen lung pentru realizarea acestui proiect. Potrivit relațiilor cotidiene, „Yediot Aharonot”, Arabia Saudită a lăsat să se înțeleagă faptul că o colaborare a țării respective ar depinde de înaintarea procesului de pace. Iordanienii au reacționat pozitiv, dar voiau și ei să aștepte evoluția tratativelor de pace. Discuții regionale între Israel și vecinii săi în problema apelor au avut loc, în luna mai, la Viena.

SIMPOZION IUDEO-CHINEZ LA BEIJING

La Beijing a avut loc un simpozion care a reunit personalități, studenți și cercetători evrei și chinezi, cu scopul de a adânci înțelegerea dintre cele două culturi după stabilirea, în ianuarie trecut, de relații diplomatice între China și Israel.

Au fost prezentate 24 de re-

ferate cu contribuții la un larg eșantion de teme, discuțiile desfășurându-se pe parcursul a trei zile de lucru. Simpozionul a fost patronat, împreună, de Congresul Mondial Evreiesc și de Centrul internațional chinez de schimburi culturale.

Printre participanți, au figurat romancierul american Chaim Potok și fostul președinte israelian Yitzhak Navon.

PIATA COMUNĂ LA TRATATIVELE PENTRU PACE ÎN ORIENTUL APROPIAT

Israelul a acceptat participarea Comunității Economice Europene la Comisia de dezarmare din cadrul procesului negocierilor de pace în Orientul Apropiat. Știrea a fost comunicată de ministrul de externe portughez, pe atunci președinte al Consiliului C.E.E., după o întâlnire cu ministrul de externe israelian, la Lisabona. D-sa a declarat, după întâlnire, că este „obiectiv satisfăcut” de convorbire. Țările comunitare vest-europene doresc să se implice activ în încercările de pace din Orientul Apropiat.

Stadiul tratativelor de pace în Orientul Apropiat, dintre Israel și vecinii săi, a constituit și tema conferinței informative desfășurată pe parcursul a două zile, cu participarea miniștrilor de externe din C.E.E., în nordul Portugaliei.

EUROPA SOARELUI

Comunitatea Economică Europeană finanțează un proiect de cercetare asupra utilizării energiei solare, care va fi realizat de Institutul Weizman din Rehovot. Decizia a fost anunțată la Bruxelles, de către președintele Comisiei pentru Știință și Dezvoltare a C.E.E. Suma totală a ajutorului european se va stabili ulterior prin tratative între cele două părți.

PAGINI DESPRE ZWEIG

Acum, cind se împlinesc 50 de ani de la moartea scriitorului austriac Ștefan Zweig (1881—1942), în Editura Grasset a apărut volumul „Cei care au ales noaptea”, purtind semnătura unui dintre cei mai importanți scriitori francezi contemporani, Jean-Marie Rouart, romancier, eseist, critic literar, laureat al premiului Goncourt și a numeroase distincții literare.

În martie 1992, „România literară” publica un capitol din acest volum — „Un scorpion pe cerul evreu” — din care aflăm date din viața unui număr de scriitori, alți intelectuali, spirite libere, sub dominația nazistă. Impresionante sînt amplele fragmente ce se opresc asupra modului în care „nazismul a acționat asupra lui Zweig cu o brutalitate ieșită din comun... ca evreu, ca intelectual, ca spirit liber...”

Din traducerea realizată de Ioan Morar și Dora Zorac extragem fragmentele: „Spaima lui Zweig, care își avea obirșia în identitatea sa, era, bineînțeles, dezgustul de a fi mîrdărit de propria sa frică, de a asista la înjosirea sentimentului său de libertate, pătut puțin cîte puțin de chinurile persecuției, de a fi redus nu atît la sărăcie cît la

mizeria morală, de a-și pierde, deodată, toate cuceririle spiritului... și demnitățile sociale...”

...sărbătorit ca un erou național, a trebuit să-și părăsească țara asemenea unui criminal; cărțile sale au fost arse, bunurile sale confiscate; Europa, pentru care el a avut un cult, a fost sfîșiată și însingurată de naționalisme și de ideologii totalitare...”

MAGHEN DAVID PE MORMINTELE SOLDATILOR EVREI-POLONEZI

Circa 1200 de morminte ale soldaților evrei-polonezi, uciși în timpul luptelor pentru eliberarea Poloniei în 1944 și 1945 vor fi marcate de o stea a lui David, s-a anunțat la Varșovia, la încheierea unei vizite în Polonia a dlui Benjamin Meirchak, secretar general al Asociației evreilor-polonezi din Israel.

Identificarea mormintelor și un omagiu evreilor care odihnesc în cimitirele militare — soldați ai armatei poloneze luptînd alături de forțele antihitleriste — au constituit principalul obiectiv al vizitei dlui Meirchak.

UNIVERSITATEA DESCHISĂ

Universitatea Deschisă este, în Israel, o instituție națională independentă față de orice organism oficial, aflată în apropiere de Universitatea Tel Aviv. Cursurile prin corespondență ale Universității Deschise, avînd cele mai diverse tematici, au fost absolvite de circa 16 000 de persoane. Zeci de centre de studii, răspîndite din extremitatea nordică pînă în cea sudică a țării, permit studenților să primească completări în vederea perfecționării cunoștințelor sau să aibă acces la materiale indispensabile pentru diferite domenii de cercetare. Cursurile sînt difuzate la radio și la televiziune. Cetățeanul dornic de cunoaștere poate să-și însușească, contra unei sume modice, cunoștințe aprofundate în domeniul biblic sau în informatică, în chimie organică sau în literatura franceză. El poate, de asemenea, să se înscrie la unul din programele universitare, unde cursurile Universității Deschise constituie, de altfel, unități de valoare care îi permit să obțină diplome echivalente celor ale universităților „normale”. 1500 de israelieni au primit, astfel, prima lor diplomă de studii superioare. Tinerii care îndeplinesc stagiul militar pot participa, în mod egal, la aceste programe, prin intermediul serviciului de educație al armatei. Un sistem de burse, creat de Universitatea Deschisă, este destinat finanțării studiilor efectuate în cadrul serviciului militar.

CUM GINDESC EVREII VENIȚI DIN C.S.I.

Pentru a putea răspunde la această întrebare, scriitoarea și publicista israeliană Gail Haven a discutat cu olim, care vād în Israel noua lor patrie. În reportajul publicat sub titlul „Speranța, dacă rămînem întransigenți”, se spune, printre altele, că majoritatea celor veniți din fosta Uniune Sovietică nu au luat această decizie ca sioniști convinși, ci și-au părăsit vechia patrie, deoarece voiau să scape de mizerie și de dușmăni. O nou-venită este citată cu următoarea apreciere critică la adresa actualiei ei patrii: „Totul este aici privat, și iar privat, totul este bani și iar bani”. Un altul consideră, dimpotrivă: „Se poate susține că în Israel este multă corupție, dar este totuși o țară liberă”. Deși mulți dintre evreii ruși critică vehement birocrația israeliană, majoritatea au numai

cuvinte bune la adresa israelienilor născuți în țară — așa cum se relevă și în recentul reportaj aparținînd lui Gail Haven.

HEINRICH HEINE

La Institutul Heine din Düsseldorf, orașul unde marele poet a văzut lumina zilei, vor fi reunite numeroase documente privind viața și activitatea literară, variante ale unor poeme care l-au făcut celebru, texte necunoscute — peste 100 pagini de manuscris, proiecte de articole pentru diverse reviste și ziare, scrisori către prieteni, în special către scriitoarea Rahel Varnhagen von Ense — ce completează imaginea poetului care a murit la Paris, în exil, după ce a creat opere geniale, arse totuși de troglodii antisemici din timpul lui Hitler.

Printre documentele achiziționate se află și poezia „Mouche”, dedicată ultimei iubiri a poetului, avînd aceeași structură romantică, spontaneitate și naturalitate.

Lirismul fin, verva polemică și strălucirea din baladele și cîntecele sale se regăsesc în toate documentele achiziționate, în colecția Gottschalk din Berlin, considerată dispărută în timpul regimului nazist.

LAUREAȚI

Revista „L'Arche” a înregistrat cu satisfacție rezultatele dărnării Premiului literar „Emil Dauberger” instituit de organizația „B'nai Brith”, filiala europeană, și acordat prima dată la sfîrșitul anului 1991. Juriul a decis să acorde premiul lui Bernard-Henri Lévy, pentru cartea „Aventurile libertății” și lui Marc-Alain Onaknin pentru lucrarea „Concertul pentru consoane fără vocale”. Numele premiului a fost dat în scopul cîștirii memoriei unei „cunoscute și respectate personalități a iudaismului german”.

UCRAINA

După puciul din august și înțelegerea evoluției evenimentelor care i-au urmat, Ucraina și-a exprimat prietenia față de Israel și a propus o recunoaștere reciprocă între cele două state.

Este Ucraina pogromurilor de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, din care au plecat „Hovevei Sion” („Prietenii Sionului”) în Israel.

Este Ucraina unde, în 1648, cazacul Bogdan Hmelnițki a masacrat 100 000 de evrei. Pe lângă aceasta, evreii au fost masacrați între anii 1918—1920 de Simon Petliura, executat în 1926 de Salom Schwartzbard.

Este Ucraina Baby-Yar-ului, unde, aproape de Kiev, naștii au omorît, în 1941, zeci de mii de evrei.

Este Ucraina hasidismului lui Baal Șem Tev și a strănepotului său, Rabinul Nahman din Bratzlav, autorul povestirilor „Șapte cerșetori”.

Este Ucraina lui Salom Alehem, autorul lui „Tevie laptaur”.

Si istoria va spune ce mai este Ucraina...

CINE ESTE CRESSON ?

Ce izvor bogat de cunoștințe reprezintă Enciclopedia Iudaică! Iată viața lui Cresque de Vivers, astrolog al regelui Jean de Aragon. Regele obliga comunitatea evreilor din Perpignan să asigure astrologului său favorabil o rentă de 500 de solidos barceloni pe an.

Datele despre astrologul Cresque sînt urmate de o introducere asupra unui foarte onorabil Warder Cresson, despre care nimeni nu știe dacă poate fi considerat printre strămoșii fostului prim-ministru al Franței.

Născut în 1778, într-o veche familie de coloniști din Philadelphia, Warder Cresson, dorind să se convertescă la iudaism, a hotărît să trăiască la Ierusalim, cuprins de un vizionarism și un sionism ardent. Dar, în America, înainte de a se apropia de iudaism, el și-a căutat adevărul în doctrinele unor secte creștine ca shakerii și mormonii. Această — pînă într-o zi, cînd l-a întâlnit pe Isaac Leeser, rabbin ortodox și ziarist entuziast, fondator al periodicului evreiesc „The Occident”. Cîteva ani mai tîrziu, în 1844, Warder Cresson s-a decis să se stabilească la Ierusalim, unde a reușit să fie numit consul al S.U.A.

Marele Rabin și tribunalul rabinic din Orașul Sfînt s-au opus cu tărie voinței sale de a se converti la iudaism. Dar, în 1848, în fața obstinației și sincerității consulului, rabinii au cedat. Warder Cresson a fost circumcis și a fost trecut la iudaism în același an.

În 1852, la Ierusalim, purtînd acum numele de Michael Boaz Israël, Warder Cresson a publicat o carte în care demonstrează că adevăratul Mesia n-a venit încă.

El a dus pe pămîntul Israelului j luptă contra misiunilor creștine, care încercau să se convertescă pe mulți dintre olim. A rămas legat tot restul vieții de profesorul și prietenul lui, Isaac Leeser și s-a căsătorit cu o evreică sefardă.

CALITATEA VIETII : ISRAEL PE LOCUL 18 ÎN LUME

Calitatea vieții în Israel este una dintre cele mai ridicate din lume. Potrivit raportului O.N.U. publicat recent, Israelul se află pe locul 18 (din 160 de membri ai organizației internaționale, într-un clasament care ia în considerare: speranța de viață, nivelul învățămîntului, venitul național pe fiecare locuitor. Statisticile vorbind, israelianul mijlociu are o speranță de viață de 75,9 ani, a studiat 10 ani și îi revin 10 448 dolari pe an din venitul național. Pe primul loc din acest palmares se află Canada, cu o speranță de viață de 77 de ani, 12,1 ani de studii și un venit pe locuitor de 18 600 de dolari.

EDUCAȚIE

Departamentul pentru Educația Adulților, din cadrul Sinagogiei Unite, din Londra, a lansat un program de educație iudaică a celor maturi la Centrul de Învățămînt Evreiesc din capitala Marii Britanii, centru aflat sub auspiciile Trustului Educațional „Ner Yisrael”.

DECES

Avraham Harman, timp îndelungat decan al Universității Ebraice din Ierusalim, a înecat din viață, în vîrstă de 77 de ani. Absolvent al Universității din Oxford, A. Harman a sosit în Israel în 1938 și a jucat un rol cheie în dezvoltarea universității, unde a fost conducător din 1963 pînă în 1985.

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

CHIEF RABBI DR MOSES ROSEN

THE IMAGE OF GOD

The end of the millenium we are approaching seems to forecast a world end. This century, which brings to an end the second millenium, balanced between two "ideologies", and they both believed that they can give man an image other than the one the being "created into the image and likeness of God" was supposed to have.

"Left" or "Right" — these were the ways the nations of the world were forced to follow during the Twentieth Century. "The Left" denied the spark that makes man a moral being; it denied the existence of the divine spark called soul and brought man down to matter and nothing else. The robot threatened to annihilate any ethics; to turn simply the human being into a beast.

"The Right" led mankind to Auschwitz and in this way it wiped out the notion of a conscience. Fascism simply destroyed the Man — a superior being, "the master of the nature", and reduced mankind to a gregarious existence, in which "the Führer" or "the leader" or "the Best Son", "thinks for us", and the peoples are nothing but a docile flock deprived of ideals and morals.

This monstrous balance, when Fascism falls, Communism comes up and viceversa, confronts us now on the eve of the third millenium with the image of a "homo homini lupus", the man-beast, the man-wolf unleashed with all its instincts and without a moral control. If the chain tying him up to the right or to the left disappears, a vacuum, a tremendous moral emptiness comes about throwing us into an apocalyptic abyss.

If we look around and see everything that is happening economically, politically and culturally and if we do not want to feed on illusions, we must realize that the above reflections are not some pessimistic exaggerations.

What are we to do? The answer was given to us by the Jewish philosopher Maimonides when he made the apology of the "golden mean", of the "Middle Way":

The "primitive" mankind of the former millenia has passed, it is true slowly but surely, along the way of progress, century in, century out. Religion, with all its different ways of access to the One Creator and therefore to the unique Creation; religion, without materialist ideologies and racist concepts; religion, which teaches you that there is "an eye that sees, an ear that hears and that all your deeds are written in a book" does not refer to microphones or denunciations, to files or spying. It refers to that marvellous human conscience, to the divine control which gives you an harmonious moral balance.

Hence, there is no wonder that both the right and the left have declared war on God. "The one thousand years Reich" or "the golden age" were to be constructed with slaves, deprived of "the image and likeness of God". "The eye, the ear and the book" to which our wise men make reference, had to disappear and we know what they were replaced with.

"Les extremes se touchent" is an old and verified truth (the Fascist-Communist alliance in our country is no longer a secret for anyone and confirms, once again, this principle).

In order not to turn the end of this millenium into an end of the world, we must wipe off our face the red, green and brown make-up and take back the image that was given to us; the image that makes us noble and worthy of the splendid mission of the "Man who is God's fellow being in the improvement of the Creation"; the image and the likeness of the Creator and Master of the world. Let us follow no longer "the edges of the road", and let us return to the Golden Path, "the Middle Way" — the way lit "by the shining beacon of the pure and undefiled faith in God and in His great word, His everlasting book, "The Book of the Books". Without this guide, we are in danger of getting lost either to the right or to the left.

The political parties increase in number with each day passing. What if "the party of the man in the image and likeness of God" were to be set up?

To anyone interested!

MOSES AND THE BOUNDS OF MEEKNESS

EXCERPTS FROM A SERMON BY HIS EMINENCE ON SHABBAT "PARSHAT KORAH"

"Now the man Moses was very meek, more than all men that were on the face of the earth" (Numbers, 12, 3).

Meekness is therefore the basic feature of a reader of Judaism. The qualities such as being a legislator, an army leader, a teacher, a judge, a householder and many others, all considered at their best, they all vanish before Moses' meekness.

Nevertheless, ...we see him, in the lesson of this Shabbat "Korah", in an entirely different position and at first sight difficult to understand. Korah and his acolytes rebel against Moses and Aaron. They accuse them of having monopolized the whole worldly and spiritual power. Korah shouts demagogic slogans and combines them with an attempt to discredit our great leader. They don't deny anything: they don't deny God, nor do they give up His teaching. On the contrary, they carry out in His name and of the Torah, an action that, in modern terms, is called "coup d'etat".

Nevertheless... Moses takes an attitude very much unlike the one he took in the case of the golden calf or against the calumniators of Eretz-Israel. He asks God mercilessly and pitilessly... "not to pay heed to their sacrifices", and turns their disappearance into the depths of the earth which should "open its mouth and swallow them up", into a test of the truth of his teaching. "If these men die the common death of all men, or if they are visited by the same fate of all men, then the Lord has not sent me". Only a terrible, immediate punishment would demonstrate that he, Moses, is the true leader and teacher (Numbers, 16, 29).

The attack against the One God and the one against the Land of Promise asked for forgiveness. But the one against Moses deserved no mercy? Where is Moses' meekness?

In reality, however, Moses grasped the essence of Korah's action. It did not involve his person only, but the very future of Israel, and this future could be ensured only through its unity.

To break this unity, to undermine Moses' authority, who was its symbol, to divide the people into groups thirsty for richness and power it meant to deprive it of an ideal, to weaken it to a disintegration that could lead it back into the bonds of slavery.

This time to spare the guilty was noxious. The truth, the poor truth, endangered by all demagogues and power hunters had to be saved through a prompt and convincing demonstration.

Moses' meekness reached a point when it was on the verge of turning from a supreme quality into a disastrous shortcoming. A community leader should — so Moses teaches us — give up his modesty when the interests of the community are at stake.

A Talmudic legend completes the biblical passage referring to Korah, saying that:

"From Korah's tomb, the voice of its sons is heard crying century in and century out, year in and year out:

"Moses is the Truth; his teaching is the Truth, and we are liars".

In the great battle for the truth Moses was once again victorious, because he had the common sense and knew to what extent he was to act and when he was to leave aside his meekness.

MEETINGS TO COMMEMORATE OUR MARTYRS

On Sunday, June 21, 1992, an impressive mourning meeting was organized by the local Jewish community in Cluj to commemorate the martyrs of the deportations suffered by the Jewish communities in the territory occupied by Horthy's army during the Second World War. The presidents of the Jewish communities in Northern Transylvania took part in the meeting.

The commemorative gathering was held in the presence of His Eminence, Chief Rabbi Dr Moses Rosen who was accompanied by Eng. Th. Blumenfeld, General Secretary of the Federation of the Jewish Communities; Prof. Eng. Osy Lazar, on behalf of the Jewish Community in Bucharest, and Mr Sorin Iulian, Counsellor of His Eminence. The Mayor of the City, the Town Hall Secretary and representatives of the Democratic Union of the Hungarians in Romania, and of the National Salvation Front, representatives of the Churches were also present.

The meeting began by lighting six candles to the memory of the six million Jews killed during that period by six survivors of the Holocaust.

Cantor Wily Harnik from the Choir Temple in Bucharest uttered the prayer to the memory of our martyrs and the youth choir sang several adequate songs.

His Eminence uttered prayers for Romania and for the State of Israel before the open holy tabernacle and in a moving sermon he recalled the dreadful tragedy of the Jewish communities destroyed during the Horthy's occupation.

The end of the gathering was marked by singing "Ani Maamin" ("The Creed in Messiah's Coming"). The participants in this event made a pilgrimage to the monument erected to the memory of the martyrs. Flower wreaths were laid on behalf of the local authorities and organizations.

During the same day, a similar commemoration was held by the Jewish community in Oradea. His Eminence and the members of the Leading Committee of the Federation attended the ceremony.

nies. The Town Hall, the local democratic organisations, Church representatives and journalists were also present. His Eminence delivered the sermon.

On June 28, commemoration assemblies were organized in Jassy and Dorohoi to the memory of our martyrs bestially assassinated on 3rd, 4th and 5th Iamuz 5701, by the Fascists during Ion Antonescu's governing, at Jassy, and in June 1940 at Dorohoi.

As it happened in Cluj, and Oradea, His Eminence took part in the event. He was accompanied by a delegation of the leadership of the Federation. Representatives of the local authorities, members of the Jewish communities, and many other people were also present.

His Eminence delivered the sermon and recalled the terror of the days when our brethren were cruelly killed for their only guilt of being Jews. A pilgrimage was organized to the common graves in the Jewish cemetery in Jassy and to the Martyrs' Monument in Dorohoi. A collective Kadish was uttered to the memory of our dear martyrs.

אזכרת (המשך מע' 12)

באותו יום התקיימה אסיפת אבל גם בדורוהוי. ובג ששקשתת פו כבוד הרב הראשי ויתר חברי ההנהגה של ועד הקהילות לשנו (המהדרס טיודור כרומפלד, מזכיר כללי המהדרס אוזי לאזאר מטעם קהילת בוקרשט, והיועץ שרן יוליאן). היו נוכחים צעירי השלטונות המקומיות וגם נציגו את דברם. כבוד הרב הראשי דבר עה האירועים הנוראים מאז (יניר) 1940) כשהרגו צעירים וזקנים גם יחד בפוגרום האסיפה הסתיימה עם הקדיש הכללי שנאמר ע"י היהודים הנוכחים.

"HASEFER" Publishing House at The First International Book Fair in Bucharest

The "Hasefer" Publishing House was among the 150 Printing Houses in Romania who exhibited its publications during the First Book Fair in Bucharest. The Hasefer dates since 1990.

Certainly there is a tradition that Jewish books be published by our own Publishing Houses such as: "Slova" (A. Feller), "Sharon", "Cercul Libertatea", "Biblioteca Evreiască", "Organizația Sionistă din România", "Tarbut", "Hehalutz", "Bicurim", a.o. (we have in mind the Jewish literature published in Romanian).

During the same period, great personalities produced Judaic books by their own means, as were Brothers Schwartzfeld, Horia Carp, A. L. Zissu, M. Schweig, a.o.

The roots of our Publishing House are to be found here. Its recent history is connected to the year 1956 when the "Cultul Mozaic" Magazine, the official publication of the Federation of the Jewish Communities in Romania began to come out. The first biblical essays by

Chief Rabbi Dr Moses Rosen were printed by this Publishing House, as well as the first history books, known now as "Sources and Testimonies Concerning The Jews in Romania" ("Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România", (Vol. I, II/1). (IMER).

As soon as it became possible, this Publishing House "Hasefer" ("The Book") was founded in order to open up larger possibilities for the Judaic literature and science.

The following books have already been published: "Dangers, Trials and Miracles" by Dr. M. Rosen (2 editions), "IMER" vol. II/2, I. Kara, "Podul Iloaei" (The Iloae Bridge), "The Martyrdom of the Jews in Romania".

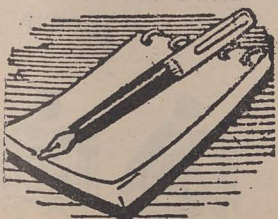
These books were exhibited during the International Book Fair — Bucharest 1992.

The bookstall attracted the interest of the visitors. Many books were sold and we noticed a great interest, particularly among the young people for the Jewish life. They showed interest for Dr M. Rosen's book "Biblical Essays" (a book that is soon to come out, and was announced by our Publishing House), for our history books and for commentaries on the Talmud, the Kabbala and the Bible.

We regret that no leaflet was produced with the future publications of the Printing Press. Foreign book sellers showed also interest in selling abroad our books.

Certainly, our Publishing House has future plans. Thousands of documents are waiting to be included in the future "IMER" volumes, speaking about the Jewish presence in Romania.

SERGIU STANCIU

בת-ב=בת

של היהדות הדתית מרומניה

ב"ה מס' 739 ל' סיון תשנ"ב ר"ו - שבע

הרב הראשי ר"ר דוד משה רוזן

משה העניו אינו מוחל על כבודו

(דברים) שגשגא' הרב הראשי שליט"א בשבת פרשת קרח בבח"כ הקורא

מה שקרה בתנורו של עכנאי, היה מורה שהיה עלול להביא בסכנה את העקרון הזה. מצד אחד, כתוב בתורה הנצחית שלנו, "אחרי רבים להטות" ומצד השני בא ר' אליעזר ועושה מאמץ לשכנע שהרבים טועו ושאתו הצדק. למנחה זו הוא משתמש במופתים ולא רק זה, אלא מקבל פנימית דשמיא, עזרה מן השמים, כשבת-קול ואת הצדקה את דעתו. לקבל את כל זה, זאת אומרת לוותר על נצחיות התורה, להסכים שהעקרון, "אחרי רבים להטות" הוא רק זמני. היום הוא טוב ומחר כשבא איש "בעל-נסים" או שומעים בת-קול, או סיבה אחרת - העקרון הזה בוטל ח"ו - זאת אומרת להטות בפסל לא רק את דברו של הקב"ה, אלא את עצם נצחיותו. ולכן דתו ח"ו סכנה זו על הפסל. והקב"ה שחק ואמר, נצחקי בני, לא מלשון "לנצח" כמו שמפרשים העולם, אלא מלשון "נצח" ו"ישראל". הקב"ה נהנה ואמר שעכשיו בניו עשו אותו באמת לנצח כשהגינו, נגד כל האותות והמופתים, על נצחיותו של התורה.

ועכשיו נחזור לעניינינו. משה רבינו ע"ה הבין שמחלוקת קרח מבואה בסכנה את היסודות של קיומו של העם היהודי ותורתו. אם בזמן שהוא עורגו העקרון, "משה אמת ותורתו אמת" מבוטל, אז משה יתיר אחרי מותו או יהיה, כמרים עם ה' ואת אומרת שבמו קרח, שש ימים יהיו "שאר כפיהם אבל כמרים יהיו". הוא צועק, אינו פלן רק קול אחר, רק תורה אחת, רק כהן גדול אחד. "המבורכה פה באה- רות הבורא, באהדות העם, באהדות התורה. זה דתו מזהה ענין אישי וזה לא נוגע רק לכבודו אי-עצמיתו של משה אלא זה יביא להתפוררות העם, לחוסר אמונה, לכפירה. ולכן העניין הקשה היה כנורו באופן חיוני כדי להראות ש, "ד' שחקני אליכם" שהתורה היא אמת. וכן כדברי חז"ל, מסבירו של קרח ועדתו, שומעים תמיד את קול בניו האומרים בלי הרף: "משה אמת ותורתו אמת ואנחנו בראים". כשמדובר בהנחה על עקרונות הכי נעלים, אין מקום לעניויות, ונשמע קולו - צריכים להרים את הקול, ובכואו אל המדרש.

כשראים פרשת המהלכות של קרח ועדתו ומגנו- עים לעמדתו של משה רבינו ע"ה כלפי ההלכות עליו ועל אחריו, קשה להבין עמדה זו. ויוצא מצרים חטאו הטאים גדולים נגד הקב"ה, חטא העגל, נגד ארץ-ישראל, חטא המרגלים ובכל זאת משה נאבם למען סליחה ומחילה בשיבולם (ויחל משה, סלח נא וכו' וכו').

הפעם אין בכלל המדובר. בחטא נגד הקב"ה להיפך, שם שמים שונך במין של קרח. ולא נגד העם (כל העדה כולם קדושים) רק התקוממות נגד משה ואחריו. ומה עושה האיש אשר התורה מגדירה אותו, כעניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה? דוקא עכשיו כשמדובר בענין אישי, הוא לא מוותר, לא רק שלא מבקש סליחה אלא אומר, "אל תפן אל מנחתם", אינו מוחל על כבודו האד- עושה סבליעת קרח ועדתו על ידי הארמה, סימן, אם כן או לא הוא נביא האמת, אם כן או לא הוא שליחו של הקב"ה? אותו, את הקב"ה הוא איים בהתחננו למחילה בשיבול העם עד כדי כך שאמר, "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת", וכשמ- גיע הענין להתקפה, אישית עליו הוא אינו מוחל, אינו סולח? למקד?

כדי להסביר, לפענ"ד, את מה שקרה, ארשה לי להזכיר דבר תורה של אבי הרב הגאון ר' אברהם אריה זצ"ל אשר פירש דבריו חז"ל בכבא מציעא דה נ"ט בענין תנורו של עכנאי.

כידוע היתה דעה של רבי אליעזר שלא נתקבלה על ידי רוב החכמים ואז הוא נסח לניסן למען עמדתו כל מיני נסים ומופתים, המים יוכיחו, לותלי בית המדרש, כרוב ויכוח" וכתבת-קול ויוצאת מן השמים ומסכימה לדעתו של רבי אליעזר, התשובה היא, "תורה לא בשמים היא" ודוחים את דעתו של ר"א. בסוף הסיפור, כששואלים את אליהו, מה עשה הקב"ה בזמן שקרה כל הענין הזה, הוא השיב שהוא שחק ואמר, "נצחקי בני". קשה גם פה להבין איך אפשר דבר כזה, לנצח את בורא העולם? ואב"ד הסביר ואמר: "אני מאמינים באמונה שקמה שהקב"ה הוא נצחו ודברו, התורה, היא נצחית, והו' יסד יסודות של עצם קיום עם ישראל."

העולם כולו - גשר צר מאוד

על פרשת פרה אדומה נאמר: "חוקה היא מלפני ואין לך דשות להזהר אחריה" (דש"י). לכן, הנסיון לתת הסבר הגיוני לפרשה זו, הוא לכאורה נסיון נפל שיש לוותר עליו.

ואעפ"כ דברי התורה הם "כפטיש יפוצץ סלע", ונסה להסביר פרשה זו. נאמר במדרש דבה כי "פרה אדומה - אלו ישראל". במה הדמיון בין פרה אדומה וישראל?

יסוד היהדות הוא האמונה השלמה באחדות הבורא ובאחדות הכריזמה. אין בעולם ח"ו שתי רשויות והקב"ה הוא האור, הטוב והעושה והחושך הוא רק העדר זמני של הכח הנצחי. וכך היה מפרש רבה של תל אביב הרב א. עמיאל ז"ל את הפסוק בבראשית: "ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה, ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד". והרי תחילה נאמר בפסוק "יום" ו"לילה" ואילו בפסוק המסיים נכתב "ערב" ו"בוקר"?

אלא במחשבה תחילה עלה, שיוצרו אור וחושך, יום ולילה אך למעשה במקום "לילה" - החושך האבסולוטי - היה "ערב" - מלשון ערבוביה, דמדומי חמה טרם נעלמו והם מתערבים עם החושך, וכן "בוקר", נץ החמה מבהיק וטרם נעלמו צללי האפלה. בכל אדם יש גם אור וגם צל. "אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" ו"אל תאמנו בעצמך עד יום מותך" ולכן אין לנו שום איש שלא חטא.

אף אין דשע גמור שאין לקוות לתשובתו: "עד יום מותו תחכה לו". יש בידו הכוח לזנק על סולם ההשתלמות, לקנות עולמות בשעה אחת ולעמוד במדרגה הגבוהה יותר מוז צדיקים גמורים מצויים בה.

אמונתנו היא שהמושג "בן אלהים" הוא מושג שיקרי. להיות יהודי הווי אומר לכפור באמונה מסולפת זו. לכן הדגישה התורה בלידתו של משה רבינו ע"ה: "וילך איש מבית לוי, ויקח את בת לווי. וכי מי אינו יודע שאיש נושא אשה והם מביאים ילדים לעולם? אבל דווקא בלידתו של משה, מדגישים שהוא יולד באופן טבעי, ככל בני-אדם ודווקא במותו "וימת שם משה עבד ה'", כדי שלא יעלה ח"ו בדעתו של אף אדם להחשיבו כבן אלוקים.

ובכל זאת, יש דק שם אחד שחורג מעיקרון זה והוא: שם בתו של פרעה - בתיה.

היא קיימה את דברי חז"ל: "הוי דומה לו, מה הוא רחום, אף אתה רחום, מה הוא חנון, אף אתה חנון".

"ותחמול" - התחמלה שבליבך הצילה את נפש הילד, והיא שנתנה לה את הזכות להקרא בשם בתיה.

ומי היתה אותה בתיה? בתו של הרשע הגדול פרעה. סבורים היינו כי פרעה מסמל את הרע המוחלט, והנה דווקא ממנו נולדה בתיה - שיבה ויאה לה השם וכשמה, כן היא.

ולכן יפה אמרו חז"ל "פרה אדומה - אלו ישראל". בסיס היהדות זהו העקרון של "מטהר טמאים" ובעולם ה"ערב" - הערבוביה, יצאנו כדי להביא טהרה במקום טומאה, אור במקום חושך אך עם זאת אל לנו לשכוח כי צריכים אנו להיות זהירים, שהרי ברגע אחד יכולים חז"ל ל"טמא טהורים", דרך החיים הוא מהלך על חבל דק והמעידה קלה.

זוהי שליחותו של עם ישראל - זוהי מהותה של השקפת-עולם היהדות.

מתוך הספר "עתים לתורה"

אזכרות לזכר קדושינו משנות 1940-1945

ביום ראשון ה-21 ליוני ש.ז.

התקיימה בקרול' אסיפת אבל מרגשת של האוכלוסיה היהודית המקומית, בה השתתפו גם מנהיגי הקהילות היהודיות מצפון-מרכז סירבניה.

האסיפה התקיימה בנוכחות כבוד הרב הראשי די"ר דוד משה רוזן יחד עם מנהיגי ועד הקהילות היהודיות מרומניה.

אסיפת האבל התחילה בהדלקת 6 נרות לזכר הששת מיליונים הי- הודים שנצחו בשואה. התחז עד תפילה לזכר הקדושים ומקהלת הנוצר של הקהילה המקומית שרה שירי אבל.

בפני הארון קודש הפתוח. כבוד הרב הראשי ערך תפילות למען שלום ודמיונה ולמען שלום מדי- נת ישראל ואחרי כן הזכיר, בד- רשה מרשימה, את המרגדים הנזר- אה של קהילות הקודש שמסרו נפשם על קידוש השם בימי השל- טון ההונגרי הפשיסטי.

האסיפה הסתיימה ב"אצי מאמין ששה המקהלה ואחרי כן כל הנוכחים הלכו למצבת קדושי השואה. שם הונחו זרי פרחים מטעם השלטונות וארגונים מקו- מרים.

באותו יום - נערכה אסיפת אבל גם בקהילת יהודי אורדיא. וגם שם היו נוכחים כבוד הרב הרא- שי וחברי ועד הקהילות היהו- דיות. כמו כן השתתפו נציגי העיריה והארגונים הדמוקרטים המקומיים, וכמרים רמי מעלה, עתונאים.

כיאסי נערכה ביום ה-28 לחודש יוני, אסיפה לזכר הקדושים משם שנהרגו בימי ג. ד. ויה' תמוז תש"א ע"י הרוצחים הפשיסטים בימי שלטונו של יוז אצטונסקו ישי.

כמו בקרול' ואורדיא, גם ביאס השתתפו כבוד הרב הראשי וחברי ועד הקהילות שלנו, נציגי השל- טונות המקומיות וקהל רב. הרב הראשי שליט"א צשא דרשה, בה הזכיר את הרצח הברברי מימים אלה, בו נהרגו באכזריות אתיזו ב"י, ש "אשמתם" היחידה היתה שנולדו יהודים. נערכו תפילות לזכר קדושינו היקרים הי. ד. (המשך בעמוד 11)

